LEV TOLSTOY

İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ

Çeviri: NİHAL YALAZA TALUY

Smert İvana İlyiça, Lev Tolstoy

1. basım: 2003
5. basım: Aralık 2013, İstanbul
E-kitap 1. sürüm Şubat 2014, İstanbul
Aralık 2013 tarihli 5. basım esas alınarak hazırlanmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

ISBN 9789750720901

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

LEV TOLSTOY

İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ

UZUN ÖYKÜ

Rusça aslından çeviren
Nihal Yalaza Taluy

Lev Tolstoy'un Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Diriliş, 2003
Hacı Murat, 2003
Kreutzer Sonat, 2003
Polikuşka, 2005
Savaş ve Barış, 2010

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY, 1828 yılında Rusya'da, Yasnaya Polyana'da doğdu. Toprak sahibi soylu bir ailenin oğluydu. Çocuk yaşta anne babasını kaybettiği için akrabaları tarafından yetiştirildi. Özel öğretmenlerden ders aldıktan sonra Kazan Üniversitesi'ne girdiyse de, resmî eğitime duyduğu tepki nedeniyle 1847'de evine dönerek topraklarını yönetmeye ve kendi kendini eğitmeye karar verdi. 1855-63 yılları arasında yazdığı *Polikuşka* gibi öykülerinde, daha çok ahlaki sorunlara ağırlık verdi. 1850'lerin sonlarına doğru, köylü çocuklar için açtığı okulda, ilerici öğretim yöntemlerini başarıyla uyguladı. Başyapıtları olan *Savaş ve Barış* ile *Anna Karenina* adlı romanlarının yayımlanmasından sonra yaşadığı bunalımın etkisiyle yaşamın anlamına ilişkin soruların yanıtını Yeni Ahit'te aradı. Ailesinin rahat yaşamıyla inancının gerektirdiği basit yaşam arasındaki çelişkiye katlanamayan Tolstoy, 1910 yılında doktoru ve küçük kızı Aleksandra'yla birlikte bir gece evini terk etti; birkaç gün sonra da ıssız bir tren istasyonunda zatürreeden öldü.

NİHAL YALAZA TALUY, 1900 yılında Kazan'da doğdu. Liseyi Rusya' da bitirdikten sonra Türkiye'ye göç etti. Averçenko ve Mihail Zoşçenko gibi yazarlardan mizah öyküleri çevirdi. *Resimli Ay* ve *Varlık* dergilerinde çevirileri yayımlandı. Başta İvan Turgenyev, Lev Tolstoy, Fyodor Dostoyevski ve Nikolay Gogol'ün yapıtları olmak üzere, Rus edebiyatından yüzden fazla roman, oyun ve çocuk kitabını Türkçeye kazandırdı. 1968 yılında İstanbul'da öldü.

I

Mahkeme üyeleri ile savcı, büyük adalet sarayında, İvan Yegoroviç Şebek'in odasında toplanmışlardı. Melvinskiler davasına oturum arası verilmişti.

Söz, ünlü Krasov davasına geldi. Fedor Vasilyeviç, mahkemenin bu davada yetkisizliğini ispat ederken heyecanlanmıştı. İvan Yegoroviç düşüncesinden vazgeçmiyordu. Piotr İvanoviç ise, daha baştan tartışmaya katılmadığı için ilgilenmiyor, yeni getirilen *Vedomosti* gazetesini gözden geçiriyordu.

"Baylar," dedi. "İvan İlyiç ölmüş."

"Sahi mi!"

"İşte; okuyun."

Taze taze mürekkep kokan gazeteyi Fedor Vasilyeviç'e uzattı.

Siyah bir çerçeve içinde şunlar yazılıydı: "Praskovya Fedorovna Golovina, sevgili kocası mahkeme üyesi İvan İlyiç Golovin'in 4 Şubat 1882 tarihinde öldüğünü derin bir acıyla akraba ve dostlarına bildirir. Cenaze töreni cuma günü öğleden sonra saat birde yapılacaktır."

İvan İlyiç, orada toplanmış olanların meslektaşıydı. Herkes severdi onu. Birkaç haftadır hastaydı. Hastalığın şifasız olduğu söyleniyordu. Görevinden ayrılmamıştı, ama ölmesi ihtimali göz önünde tutularak daha şimdiden yerine Alekseyev'in, Alekseyev'in yerine de ya Vinnikov'un ya da Ştabel'in atanması tasarlanıyordu. Bunun için İvan İlyiç'in ölümünü duyduktan sonra odada oturanların ilk düşünceleri, bu ölümün üyelerin veya dostların yer değiştirmeleri ya da terfileri üzerinde ne gibi etkiler yapacağı oldu.

Fedor Vasilyeviç, "Şimdi yüzde yüz Ştabel'in ya da Vinnikov'un yerine geçerim artık. Bunu bana çoktan vaat etmişlerdi. Maaşıma 800 ruble zam alacağım..." diye düşündü.

Piotr İvanoviç şunları düşünüyordu: "Kaynımın Kaluga'dan bir başka yere kaydırılması için girişimde bulunmalı. Karım çok memnun olur.

Bundan sonra, soyuna bir şey yapmıyorum diye sızlanmaz artık...”

Piotr İvanoviç, “Zaten ben onun iyileşemeyeceğini tahmin etmiştim,” dedi. “Yazık!”

“Hastalığı neydi?”

“Doktorlar teşhis edemedi. Daha doğrusu koydukları teşhisler birbirinden farklıydı. Onu son görüşümde iyileşeceğini sanmıştım.”

“Ben de ona ta bayramdan beri gitmedim. Ha bugün ha yarın derken...”

“Varlıklı mıydı?”

“Karısının ufak bir serveti varmış galiba ama önemsiz bir şey.”

“Evet. Doğrusu gitmek gerekir... Pek de uzakta oturuyorlar.”

“Size uzak. Zaten size herkes uzak...”

Piotr İvanoviç, Şebek’e bakarak gülümsedi.

“Hâlâ nehrin karşı yakasında oturuşumu affedemiyor,” dedi.

Üyeler şehirdeki mesafelerin uzaklığını konuşmaya başladılar ve mahkeme salonuna geçtiler.

Bu ölüm herkeste, görevlerde yapılması ihtimali olan değişikliklerle ilgili düşüncelerin yanı sıra, yakın bir dostun ölümünü duyan herkesin hissettiği gibi, ölenin kendisi değil de başkası olması sevincini uyandırmıştı.

Herkes, “İşte o öldü; ben ölmedim!” diye düşündü veya hissetti. Yakın dostları, yani İvan İlyiç’in dostları denilen kimseler de, ellerinde olmadan can sıkıcı bir nezaket ödevi olan matem törenini ve ölenin karısına başsağlığı ziyaretine gitme zorunluluğunu düşündüler.

Fedor Vasilyeviç ile Piotr İvanoviç en yakın dostlarındandı.

Piotr İvanoviç, ölenin Pravovedenniye[1] okulundan arkadaşıydı. Kendini İvan İlyiç’e borçlu sayardı. Kaynının, bulundukları ile atanması hakkındaki tasarılarını aklından geçiren Piotr İvanoviç, yemekten sonra uykuya yatmayıp frakını giyerek İvan İlyiç’in evine gitti.

İvan İlyiç’in evinin önünde bir kupa arabasıyla iki araba vardı. Aşağıda, antrede, elbise askısının yanında, tabutun kapağı duvara dayalı duruyordu. Kapak yaldızlı, püsküllü, kenarları parlatılmış sırmalı şeritle çevriliydi. Siyahlar giyinmiş iki kadın kürklerini çıkarıyorlardı. Biri İvan İlyiç’in kız kardeşiydi. Piotr İvanoviç onu tanıyordu. Öbürü, tanımadığı bir kadındı. Piotr İvanoviç’in arkadaşı Şvartz merdivenden iniyordu. Piotr İvanoviç’i görünce, “Şu İvan İlyiç aksilik etti doğrusu! Bizden örnek almalıydı!..” demek istiyormuş gibi ona göz kırptı.

Şvartz'ın İngiliz favorili yüzünde, fraklı zayıf bedeninde her zamanki gibi ince bir resmiyet vardı. Şvartz'ın hoppa yaradılışıyla çelişen bu resmiyet burada özel bir anlam taşıyordu. Piotr İvanoviç böyle düşündü.

Piotr İvanoviç bayanlara yol verdi. Sonra arkalarından ağır ağır merdiveni çıkmaya başladı. Şvartz inmedi, merdivenin başında durdu. Piotr İvanoviç bunun nedenini anladı. Herhalde Şvartz, bu gece nerede vint[2] oynayacaklarını kararlaştırmak istiyordu. Bayanlar, ölenin karısının bulunduğu yere geçtiler. Kalın dudaklarını ciddiyetle büzen küstah bakışlı Şvartz, bir kaş hareketiyle Piotr İvanoviç'e ölenin odasını gösterdi.

Piotr İvanoviç odaya, bu tür durumlarda olduğu gibi şaşkınlıkla, ne yapacağını bilemeden girdi. Bildiği tek şey, istavroz çıkarmanın hiçbir sakıncasının olmamasıydı. Ama istavroz çıkarırken başın eğilip eğilmeyeceğinden pek emin değildi. Bunun için ikisinin ortasını seçti. Odaya girince hem istavroz çıkarmaya hem de hafifçe başını eğer gibi yapmaya başladı. Baş ve el hareketlerinin elverdiği ölçüde bakışlarını odada gezdiriyordu. Ölenin yeğenleri olduğu anlaşılan, biri lise öğrencisi iki delikanlı istavroz çıkararak odadan çıkıyorlardı. İhtiyar bir kadın bir köşede kıpırdamadan duruyor, kaşları tuhaf bir şekilde kalkık bir kadın ona fısıldayarak bir şeyler söylüyordu. Redingot giymiş, dinç, kesin tavırlı zangoç yüksek sesle, kesip atarcasına bir şeyler okuyordu. Uşak Gerasim, sessiz adımlarla Piotr İvanoviç'in önüne geçerek yere bir şeyler serpmeye başladı. Bunu gören Piotr İvanoviç, birdenbire belli belirsiz bir leş kokusu duydu. Bu uşağı, son ziyaretinde İvan İlyiç'in çalışma odasında görmüştü. Gerasim aynı zamanda hastanın bakımını da üstlenmişti.

Piotr İvanoviç hâlâ istavroz çıkarıyor, tabuta, zangoca ve köşede, masa üzerinde duran ikonalara[3] doğru hafifçe eğilmeye devam ediyordu. Sonra, ona fazlaca sürmüş gibi göründüğünden istavroz çıkarmayı kesti, ölüyü incelemeye başladı.

Ölü, bütün ölüler gibi ağır, kendini koyuvermiş bir durumda yatıyordu. Katılaşmış uzuvları tabutun minderine gömülmüş, yastıktaki başı temelli olarak bükülmüştü. Ölü, bütün ölüler gibi mum sarısı alnıyla, çökmüş şakaklarına yapışık duran saçlarını ve adeta üst dudağına dayanan sivrilmiş burnunu seyrettirmek için gösteriliyor gibiydi; Piotr İvanoviç onu görmeyeli çok değişmiş, çok zayıflamıştı. Ama bütün ölüler gibi, hayatta olduğundan daha güzel, özellikle daha anlamlıydı. Yüzünde, sanki

yapılması gereken şeyin yapılmış ve doğru yapılmış olduğunu gösteren bir ifade vardı. Bunun yanı sıra bu ifadede bir sitem, hayatta olanlara bir güceniklik okunuyordu. Piotr İvanoviç bu gücenikliği yersiz buldu, en azından kendi üzerine alınmadı. Bunun üzerine yeniden acele acele –hatta kendi tahminince nezakete uygun olmayacak derecede– istavroz çıkardı, arkasını dönüp kapıya yürüdü. Şvartz onu bekliyordu. Ayaklarını genişçe açmış, ellerini arkasında kavuşturmuş, silindir şapkasıyla oynuyordu.

Piotr İvanoviç neşeli, pırıl pırıl, zarif Şvartz'a bakarak ferahladı. Şvartz'ın bu gibi şeylerle ilgilenmediğini, keder verici izlenimlerden etkilenmediğini anladı. Duruşu, görünüşü, "İvan İlyiç'in matem töreni, durumun normal gidişini bozmak için yeterli sebep değil," diyordu. "Yani bu geceki toplantıda uşağın yeni dört mum hazırlayıp, yeni kâğıt destelerini hışırdatarak açmasına, kısacası olayın bu gecenin hoşça geçirilmesine engel olacak hiçbir şey yok."

Şvartz bunu, önünden geçen Piotr İvanoviç'e usulca fısıldadı ve bu geceki oyun partisinin Fedor Vasilyeviç'te yapılmasını teklif etti. Ama Piotr İvanoviç'e bu gece vint oynamak kısmet olmayacaktı galiba.

Pek de boylu olmayan, semiz ve tersini istediği halde enine doğru giden Praskovya Fedorovna siyahlar giyinmişti. Başında dantelden bir örtü vardı. Kaşları tabutun karşısında duran kadınınki gibi kalkıktı. Başka kadınlarla birlikte odasından çıktı, onları ölünün bulunduğu odanın kapısına kadar götürerek, "Tören şimdi başlıyor; buyurun," dedi.

Şvartz, belirsiz bir baş selamıyla durdu. Besbelli bu teklifi ne kabul ne reddediyordu.

Praskovya Fedorovna, Piotr İvanoviç'i tanıdı. İçini çekti, yanına yaklaşarak elinden tuttu.

"İvan İlyiç'in gerçek dostu olduğunuzu biliyorum," dedi. Bu sözlerden sonra uygun bir hareket tarzı bekleyerek yüzüne baktı. Piotr İvanoviç, ölünün odasında istavroz çıkarmak gerektiği gibi burada da el sıkıp iç çekerek, "Emin olunuz!" demesi gerektiğini biliyordu. Öyle yaptı. Bunu yapınca da doğru hareket ettiğini anladı. Hem kendisi hem Praskovya Fedorovna duygulandılar.

Dul kadın, "Tören başlamadan çıkalım biraz," dedi. "Sizinle konuşacaklarım var. İzninizle kolunuza gireyim."

Piotr İvanoviç'in koluna girdi. İçerideki odalara doğru yürüdüler. Şvartz'ın önünden geçerken öteki, Piotr İvanoviç'e mahzun mahzun göz

kırptı. Küstah bakışı, “Al sana vint!.. Kusura bakma, artık başka bir oyuncu bulacağız. Ama yakanı kurtarabilirsen beş kişi oynarız...” diyordu.

Piotr İvanoviç daha derin, daha acıklı iç çekti. Praskovya Fedorovna minnetle elini sıktı. Duvarları pembe kretonla kaplı, donukça yanan bir lamba ile aydınlanmış salona girdiler, masanın önüne oturdular. Kadın kanepeye, Piotr İvanoviç yayları bozuk, oturunca çöken, alçak bir iskemleye geçti. Praskovya Fedorovna, başka sandalyeye oturması için onu uyarmak istedi ama bunun duruma uygun olmadığını gördü, vazgeçti.

İskemleye oturan Piotr İvanoviç, İvan İlyiç’in salonu döşerken, şu yeşil yapraklı pembe kreton hakkındaki düşüncesini sormuş olduğunu hatırladı.

Dul kadın masanın önünden geçerek kanepeye otururken (salon ufak tefek eşyayla ve mobilyayla doluydu) dantel örtüsünün bir ucu masanın oymasına takıldı. Piotr İvanoviç takılan yeri kurtarmak için yavaşça ayağa kalktı. Altından kurtulan iskemle hareket etmeye ve onu dürtmeye başladı. Dul kadın dantelini kurtarmaya çalışıyordu. Piotr İvanoviç de, altında isyan eden iskemleyi ezerek oturdu. Fakat Praskovya Fedorovna danteli tamamen kurtaramadı. Piotr İvanoviç yeniden doğruldu, iskemle bir daha direndi, birtakım gıcırtılar bile çıkardı. Bütün bunlar bitince kadın ince patiskadan temiz mendilini çıkarıp ağlamaya başladı. Piotr İvanoviç de, dantel ve iskemle olayından sonra biraz durgunlaşmış, somurtarak oturuyordu. Bu güç duruma İvan İlyiç’in sofracısı Sokolov son verdi.

Praskovya Fedorovna’nın mezarlıkta seçtiği yerin iki yüz rubleye sağlanabileceği haberini getirmişti. Praskovya Fedorovna ağlamayı kesti, Piotr İvanoviç’e, işkence görüyormuş gibi baktı. Fransızca olarak çok üzgün olduğunu söyledi. Piotr İvanoviç, zaten başka türlü olamayacağına içten inandığını sessiz bir işaretle belirtti.

Praskovya Fedorovna hoşgörülü, aynı zamanda ölgün bir sesle, “Sigara buyurmaz mısınız,” dedi; Sokolov’la mezarın fiyat işini konuşmaya başladı.

Piotr İvanoviç sigara yakarken kadının başka yerlerin fiyatını inceden inceye öğrendiğini ve alınması gereken yeri seçtiğini duydu. Mezar işini hallettikten sonra ayin için gelecek kilise korosuna ait emirleri verdi. Sokolov çıktı. Kadın masada duran albümleri bir yana iterek, “Her şey bana bakıyor,” dedi. Piotr İvanoviç’in içtiği sigaranın külünün masaya dökülmek üzere olduğunu görünce hemen önüne tablayı sürdü, “Kederden maddi işlerle meşgul olamıyorum demeyi yapmacık buluyorum,” dedi. “Tersine, buna gösterdiğim özen beni avutmuyor ama hiç değilse zihnimi oyalıyor.”

Ağlamaya hazırlanıyormuş gibi gene mendilini çıkardı. Sonra birdenbire, sanki kendini zorlayarak silkindi, sakin sakin konuşmaya başladı:

“Sizinle bir iş için görüşecektim.”

Piotr İvanoviç, altında hemen harekete geçen iskemle yaylarının daha fazla kıpırdanmasına meydan vermeden usulca başını eğdi.

“Son günlerde dehşetli ıstırap çekti...”

“Öyle mi efendim? Çok çekti ha,” dedi Piotr İvanoviç.

“Korkunç derecede. Son zamanda, dakikalarca değil, saatlerce aralıksız bağırdı durdu. Üç gün, üç gece sesi kısılmadan bağırdı... Dayanılacak gibi değildi! O nasıl dayandı bilemiyorum; sesi, kapalı üç kapının ardından duyuluyordu.”

“Kendinde miydi?” diye sordu Piotr İvanoviç.

Kadın, fısıltıyla cevap verdi:

“Evet... son ana kadar. Ölümünden bir çeyrek saat önce hepimizle helalleşti. Hatta Volodya’nın odadan çıkarılmasını istedi.”

Piotr İvanoviç hem kendisinin hem de bu kadının tatsız yapmacıklığını fark ediyordu. Gene de çok yakından, önce afacan bir çocuk ve okul öğrencisi, büyüdükten sonra da oyun arkadaşı olarak tanıdığı adamın çektiği acıları düşünmek onu birdenbire ürkütmüştü. Gene o alnı, dudağa inen burnu görür gibi oldu. Bu kez kendi hesabına korktu.

“Üç gün üç gece ıstırap çektikten sonra ölüm! Bunlar şimdi, her an benim de başıma gelebilir...” diye düşündü, korku bir anda bütün benliğini sardı. Ama hemen, kendisi de nasıl olduğunu bilmeden, her zamanki düşünceleri yardımına yetişti. Bu onun değil, İvan İlyiç’in başına gelmişti. Piotr İvanoviç’in başına böyle şeyler gelmemeliydi, gelmezdi de!..

Bunları düşünürken derin bir üzüntüye kapılmıştı. Oysa Şvartz’ın yüzüne bakan, üzüntüye neden olmadığını anlardı. Piotr İvanoviç bunu düşününce sakinleşti. İvan İlyiç’in ölümüne ait ayrıntıları hararetle sormaya başladı. Sanki ölüm yalnız İvan İlyiç’e mahsustu, kendisiyle hiç ilgisi yoktu.

İvan İlyiç’in çektiği gerçekten korkunç olan acılar üzerine hayli konuşuldu (Piotr İvanoviç bu ayrıntıları, İvan İlyiç’in çektiği azaplar Praskovya Fedorovna’nın sinirlerini sarstığı için dinlemiş, öğrenmişti). Bu konuşmalardan sonra dul kadın asıl konuya geçebildi. “Çok acı Piotr İvanoviç, dayanılmaz bir acı,” diye tekrar ağlamaya başladı.

Piotr İvanoviç iç çekiyor, kadının burnunu silmesini bekliyordu. Praskovya Fedorovna burnunu sildikten sonra Piotr İvanoviç, “Emin olunuz efendim...” diye mırıldandı, kadın sözüne devam etti.

Laf arasında Piotr İvanoviç’le görüşmek istediği şeylerden de söz açtı. Kocasının ölümü üzerine devletten ne şekilde para alınabileceğini öğrenmek istiyordu. Dul maaşının nasıl alınacağını soruyormuş gibi göründü. Piotr İvanoviç ise kadının, devletten koparabileceği şeyleri en ince noktalarına kadar bildiğini, hatta kendisinin bile bilmediği konularda bilgili olduğunu; ama acaba daha fazla bir şey koparabilir miyim diye bir şeyler öğrenmek istediğini fark etti.

Buna bir çare bulmak istedi. Biraz düşündü. Nezaketle, cimriliğinden ötürü hükümeti çekiştirdi. Sonra fazla bir şey sağlamaya herhalde imkân olamayacağını söyledi. Ölenin karısı iç çekti ve muhtemelen ziyaretçiyi başından savmanın çaresini düşünmeye başladı. Piotr İvanoviç anladı. Sigarasını söndürerek ayağa kalktı, Praskovya Fedorovna’nın elini sıktıktan sonra antreye gitti. İvan İlyiç’in vaktiyle antikacıdan satın aldığı ve onun için sevinç konusu olan saatin bulunduğu yemek odasında, papazla ve matem törenine gelen birkaç dostla karşılaştı. İvan İlyiç’in genç, güzel kızı da oradaydı. Siyahlar giymişti. Çok ince beli daha da ince görünüyordu. Gamlı, kararlı, hatta öfkeli bir hali vardı. Piotr İvanoviç’i, bir suç işlemiş gibi selamlamıştı. Kızın arkasında, onun gibi dargın tavırlı nişanlısı duruyordu. Bu genç, zengin bir sorgu yargıcıydı. Piotr İvanoviç tanıyordu onu. Hüzünlü bir baş selamıyla nişanlıları selamladı, ölünün odasına geçmek istedi. Birdenbire merdiven altında İvan İlyiç’in, babasına pek benzeyen lise öğrencisi oğlu göründü.

İvan İlyiç’in küçük bir modeli, daha doğrusu Piotr İvanoviç’in Pravovedenniye’de hatırladığı haliyle İvan İlyiç’ti bu. Ağlamış gözleri 13-14 yaşındaki çocukların saf ifadesini kaybetmişti. Çocuk Piotr İvanoviç’i görünce yabani, sıkılgan bir halle yüzünü buruşturdu. Piotr İvanoviç onu başıyla selamladı, ölünün odasına girdi. Matem töreni başladı. Mumlar, iniltiler, tütsü, gözyaşları, hıçkırıklar...

Piotr İvanoviç suratını asmış ayaklarına bakıp duruyordu. Bir kez bile ölüye bakmadı. Tören sonuna kadar duygularına kaptırmadı kendini ve ilk çıkanlarla birlikte hemen dışarı fırladı. Antrede kimse yoktu. Uşak Gerasim Sokolov hemen ölünün odasından çıktı; güçlü elleriyle bütün paltoları altüst ederek Piotr İvanoviç’in paltosunu bulup tuttu.

Piotr İvanoviç, bir şey söylemiş olmak için, “Üzüldün, değil mi oğlum,” dedi.

Gerasim beyaz, köylülere has sık dişleriyle sırıttı:

“Allah’ın emri,” dedi. “Hepimiz oraya gideceğiz.”

Canlı, işi başından aşkın bir adam çabukluğuyla kapıyı açtı, arabacıya seslendi, Piotr İvanoviç’i arabaya bindirdi. Sonra geriye, kapının önüne çekildi ve sanki daha ne yapabileceğini düşünüyormuş gibi bir an durakladı.

Piotr İvanoviç, günlük, ölü ve asit fenik kokusundan sonra temiz havayı sonsuz bir zevkle içine çekti.

Arabacı, “Nereye emrediyorsunuz Beyim?” diye sordu.

“Vakit pek o kadar geç değil. Fedor Vasilyeviç’e gideyim,” dedi Piotr İvanoviç.

Oyuncuları gerçekten henüz birinci seansı bitirdiklerinden onun da beşinci olarak oyuna girmesi mümkün olmuştu.

1. Kişizadelere mahsus hukuk okulu; orta ve lise tahsilini içerir. (Ç.N.)

2. İngiliz kâğıt oyunu vistin bir türü. (Ç.N.)

3. Kutsal resim. (Ç.N.)

II

İvan İlyiç'in hayat hikâyesi basit ve herkesin yaşadığı gibi en fecilerinden biriydi.

İvan İlyiç, kırk beş yaşında, mahkeme üyesi olarak ölmüştü. Babası Petersburg'da çeşitli bakanlık ve dairelerde çalışarak kendine bir gelecek sağlamıştı. Böyle bir gelecek kazanıp mevki sahibi olanlar, zamanla, esaslı bir hizmette kullanılmayacak hale gelirler. Bununla beraber uzun hizmetleri ve rütbeleri adına kapı dışarı edilemezler. Bu nedenle onlar için icat edilmiş ismi var cismi yok görevlere geçerek ismi de cismi de olan altı binden on bin rubleye kadar olan maaşlarını alırlar. Bunlarla ömürlerinin son günlerine dek geçinip giderler...

Üçüncü derece memur ve türlü türlü gereksiz müesseselerin gereksiz üyesi olan İlya Yefimoviç Golovin de böyleydi.

Üç oğlu vardı. İvan İlyiç, ikinci oğluydu. Büyük oğlu babası gibiydi, ama başka bir bakanlıkta ilerliyordu. Maaş zamlarının artık duracağı memurluk çağına yaklaşıyordu. Üçüncüsü, talihsizin biriydi. Çalıştığı yerlerin hiçbirinde tutunamadı. O tarihte demiryollarındaydı. Gerek babası, gerek kardeşleri, özellikle yengeleri onunla karşılaşmayı sevmedikleri gibi büyük bir zorunluluk olmadıkça varlığını da yokluğunu da hatırlamazlardı. Kız kardeşleri Baron Gref'le evliydi. Baron, kayınbabası gibi Petersburg'da memurdu.

İvan İlyiç, herkesin dediği gibi "ailenin anka kuşu" idi. Ne ağabeyi gibi soğuk, titiz ne de küçük kardeşi gibi delidoluydu. İkisinin ortasındaydı. Zeki, canlı, sevimli, kibar bir adamdı. Tahsilini, küçük kardeşiyle birlikte Pravovedenniye'de yapmıştı. Küçüğü, beşinci sınıfı bitirmeden okuldan kovulmuştu. İvan İlyiç ise okulu iyi dereceyle bitirdi. Daha okuldayken, sonraları hayatı boyunca olduğu gibi yetenekli, neşeli, iyi kalpli ve insanlara yakın bir adamdı. Üzerine aldığı her görevi büyük bir titizlikle başarırdı. Görev anlayışı büyüklerinin görüşüne tamamıyla uygundu. Ne küçükken ne de büyüdükten sonra yaltaklanma nedir bilmişti. Ama

ilkgençliğinde, pervanelerin ışığa yönelişi gibi toplumun en yüksek mevkilerinde bulunanlara sokuluyor, tavırlarını, hayat görüşlerini benimsiyor, dostça bağlantılar kuruyordu. Çocukluk ve gençlik aşkları, üzerinde derin izler bırakmadan geçmişti. Kendini şehvete, şöhrete, yüksek sınıflardayken serbest fikirlere bile kaptırmıştı. Ama bütün bunları hislerinin doğru bulduğu sınırlar içinde yapmıştı.

Pravovedenniye okulundaki bazı hareketlerini, o zamanlar büyük bir alçaklık olarak görüyordu. Hatta bunları yaparken kendinden nefret ediyordu. Fakat sonraları, bu hareketleri çok yüksek mevkide bulunan kimselerin de yaptıklarını ve kötülük saymadıklarını görünce o da, hoş görmemekle beraber, bunları tamamıyla unuttu; hatırladıkça aldırmaz oldu.

Pravovedenniye'den onuncu derecede bir memur olarak çıkan İvan İlyiç, babasından, kıyafet edinmek için bir miktar para aldı. Şarmer'e[4] elbise ısmarladı. Saat kordonuna asılı madalyonlar arasında *Respice finem*[5] yazılı küçük bir madalyon vardı. İvan İlyiç prensle[6] ve öğretmenlerle vedalaştı. Arkadaşlarıyla Donon'da[7] yemek yedi. Sonra en iyi mağazalara ısmarlanmış yepyeni, son moda bavuluna çamaşırlarını, elbiselerini, tıraş ve tuvalet takımıyla battaniyesini doldurarak taşraya, babasının sağladığı maiyet memurluğu görevine gitti.

İvan İlyiç'in durumu, Pravovedenniye'de olduğu gibi taşrada da iyiydi. Çalışıyor, ilerliyordu. İşleri arasında hoş, uygun bir tarzda eğleniyordu. Arada sırada üstlerinin verdiği görevlerle ilçelere gidiyordu. Gerek büyüklere, gerekse küçüklere karşı ağırdan alırdı. Ona verilen çoğu *raskolnik*'lerle[8] ilgili işleri en ince noktasına kadar ve satılmamış bir namusla, biraz da göğsü kabararak başarırdı.

Memurlukta, gençliğine ve hafif eğlencelere eğilimine rağmen son derece ciddi, resmî hatta titizdi. Ama toplum içinde çoğunlukla şen şatırdı; nükteyi severdi. Her zaman iyi kalpli, terbiyeli ve amiri ile karısının dedikleri gibi "iyi bir çocuk"tu. Amirinin evinde aileden sayılırdı.

Taşradayken, kendini –bu zarif hukukçunun– kucağına atmış bir bayanla ilişkisi vardı. Bir modacıyla görüştü bir aralık. Vilayete görevli gelen yaverlerle içki toplantıları yaptıktan ve yemek yedikten sonra şehrin kuytu sokaklarını ziyaret ederdi. Amirinin karısına yaltaklanırdı. Ama bu hareketlerin hepsinde öyle kibar bir hava vardı ki hiçbirine kötü gözle bakılamazdı. Bunlar, Fransızların "Gençleri hoş görmeli!" sözlerine uygun

hareketlerdi. Her şey temiz ellerle, temiz gömlekler içinde, Fransızca kelimeler kullanılarak ve özellikle en yüksek çevrede, o yüzden de en yüksek mevkilerdeki kimselerce de beğenilerek yapılıyordu.

İvan İlyiç beş yıl çalıştıktan sonra memuriyetinde bir değişiklik oldu. Yeni adlî müesseseler türedi. Buralara yeni adamlar gerekliydi. İvan İlyiç de bu yeni adamlardan oldu. Ona sorgu yargıçlığı teklif edildi. Bu memuriyeti, başka bir ilde olmasına ve ilişkilerinden vazgeçip yenilerini kurması gerekmesine rağmen kabul etti. Arkadaşları onu geçirdiler, birlikte fotoğraf çektirdiler, gümüş bir tabaka armağan ettiler ve İvan İlyiç, yeni memuriyetine doğru yola çıktı.

İvan İlyiç sorgu yargıcıyken de, maiyet memurluğundaki gibi aynı derecede kibar ve nazikti. İş hayatını özel hayatından ayırt etmesini bilirdi. Sorgu yargıçlığı görevi İvan İlyiç için eski memuriyetinden daha ilginç, daha çekiciydi.

Eski memuriyetinin çekici yönlerinden biri, Şarmer'in diktiği resmî elbisesi sırtında, bekleme salonunda titreşip kabul edilmelerini bekleyen iş sahipleriyle kendisini kıskanan başka memurların önünden serbest bir yürüyüşle doğruca amirinin odasına geçip karşı karşıya oturarak sigara ve çay içmekti... Yalnız onun keyfine doğrudan doğruya bağlı kimseler pek azdı. Bunlar ancak memuriyetle gittiği yerlerdeki bölge polis müdürleri, "raskolnik"lerdi... İvan İlyiç, ona bağlı olan kimselere karşı çok kibar, hatta arkadaşça davranmayı, onları ezmek elinde olduğu halde sade ve dostça görüştüğünü hissettirmeyi pek severdi. Ama o zaman karşısında böyle kimseler pek azdı.

Sorgu yargıcı olduğunda herkesi, en gururlu ve kendini beğenmiş insanları bile avucunda tuttuğunu hissediyordu. Antetli bir kâğıda yazacağı belli birkaç kelime o gururlu, kendini beğenmiş insanları sanık veya tanık olarak ayağına getirtmesi için yetiyordu.

Oturtmak istemezse sorgularına ayakta cevap vermek zorundaydılar.

İvan İlyiç gücünü asla kötüye kullanmazdı. Tersine, icraatında elinden geldiği kadar yumuşak davranmak isterdi. Ama gücünü ve onu kötüye kullanmanın elinde olduğunu bilmek, İvan İlyiç'in yeni memuriyetinin en ilginç ve çekici yönüydü. Asıl görevinde, yani sorgularda bu görevle doğrudan doğruya ilgisi olmayan durumları kendisinden uzaklaştırma tarzını çabuk kavramıştı. En güç çözülür bir davanın yalnız ana hatlarının kâğıtta görünebilmesi için bir şekil bulmuştu. Bu şekle göre onun şahsi fikri

tamamıyla dışarıda kalıyor, önem verilmesi gereken resmiyet muhafaza ediliyordu. Bu yepyeni bir işti. İvan İlyiç de 1864 senesi yasal kodunu ilk uygulayan memurlardandı.

Yeni bir şehre taşınan ve sorgu yargıçlığı mevkiine geçen İvan İlyiç yeni dostlar buldu, yeni ilişkiler kurdu. Durumu, tavırları farklılaştı, ilin ileri gelenleriyle arasında uygun bir mesafe bıraktı. Şehirde oturan adliyecilerle zengin, asil ailelerden kurulu seçkin bir çevresi vardı. Bu sefer hükümete karşı hafif bir hoşnutsuzluk, ılımlı bir serbest fikirlilikle aydın vatanseverlik gösteren bir tavır takındı.

Yeni göreve geçince giyinişinin zarafetine dokunmadan çenesini orta yerinden tıraş ederek yanlardan sakal bırakma usulünden vazgeçti; sakalının olduğu gibi büyümesine engel olmadı.

İvan İlyiç'in yeni yerleştiği şehirdeki hayatı sevimli bir şekil almıştı. Valinin aleyhinde birbiriyle iyice anlaşmış muhiti sevimli insanlardan oluşuyordu. Maaşı, önceki maaşından yüksekti. Vist oynamaya başlaması da İvan İlyiç'in hayatına yeni bir zevk katmıştı. Kâğıt oyunlarını neşeli, çabuk ve ince hesaplarla oynama yeteneği nedeniyle çoğunlukla kazanırdı.

Yeni ilde iki yıl memurluk yaptıktan sonra gelecekteki karısı Praskovya Fedorovna Mihela'yla karşılaştı. Praskovya Fedorovna Mihela, İvan İlyiç'in bulunduğu çevrenin en çekici, zeki ve parlak kızıydı. Yargıçlık işiyle yorulan İvan İlyiç, çeşitli eğlencelere katılır, Praskovya Fedorovna'yla dansa kalkarak dinlenirdi. Dans sırasında en çok gönlüne giren genç kız da İvan İlyiç'e âşık oldu.

İvan İlyiç'in evlenmek için açık, belli bir niyeti yoktu. Fakat genç kız ona âşık olunca kendi kendine sordu: "Gerçekten, neden evlenmeyeyim?"

Praskovya Fedorovna iyi, asil bir ailedendi. Çirkin değildi. Ufak bir serveti vardı. Gerçi İvan İlyiç bundan daha parlak bir evlenme bekleyebilirdi, ama bu da fena sayılmayan bir kısmetti. Kendisinin iyi bir aylığı vardı. Kızın gelirinin de bu kadar tutacağını umuyordu. İyi bir aile, sevimli, güzel ve son derece namuslu bir kadın...

İvan İlyiç'in evlenme sebebinin, nişanlısının onu sevmesi ve hayat görüşünü paylaşması olduğunu söylemek haksızlık olurdu. Çevresindeki kimseler bu evlenmeyi onayladıkları için evlendiğini söylemek de bir o kadar haksızlıktı. İvan İlyiç, her iki sebepten dolayı evlenmişti. Gönlüne göre bir evliliğin yanı sıra ondan çok yüksek mevkide bulunan kimselerin

doğru saydıkları bir hareketi de yapmış oluyordu. İvan İlyiç'in evlenmesi böyle gerçekleşti işte.

Evliliği ilk zamanlarında karıkoca sevişmeleri, yeni ev eşyaları, mutfak takımları ve yeni çamaşırlar arasında, karısının gebeliğine kadar gayet güzel geçti. O kadar güzeldi ki, İvan İlyiç evliliğin üzüntüsüz, tatlı, neşeli, daima karşılıklı kibarlık, nezaket içinde geçerek yaşam düzenini bozmayacağını (ki bu yaşayışını çevresinin yanı sıra kendisi de hayatına tamamıyla uygun buluyordu), hatta aksine, kuvvetlendireceğini düşünmeye başlamıştı. Oysa karısının gebeliğinin ilk aylarında hayatlarına yeni, beklenmedik, tatsız, ağır ve pek manasız bir şey giriverdi. Umulmadık bu durumdan kurtulmak da mümkün değildi.

Karısı, İvan İlyiç'in tahminine göre hiç nedensiz ve kendi ifadesiyle, "gönlünü eğlendirmek için" hayatın tadını ve huzurunu kaçırmaya başladı. Ortada fol yok yumurta yokken kocasını kıskanıyor, kendisiyle daha çok ilgilenmesini istiyordu. Her şeyden aksileniyor, acı, kaba sahneler icat ediyordu.

İvan İlyiç bu tatsız durumdan sıyrılmak için vurdumduymaz davranmaya başladı. Bu hali hayatı boyunca onun her zaman imdadına yetişti. Karısının keyfinin yerinde olup olmadığının farkında değilmiş gibi görünmeye çalıştı. Böylece eskisi gibi üzülmeden, zevkle yaşamaya devam etti. Arkadaşlarını davet ederek oyun partileri düzenliyordu. Bir yandan da kulübe, arkadaşlarının evlerine kaçamak yapmayı denedi. Ama karısı bunu hoş görmedi, günün birinde kaba denecek şekilde haşladı onu.

Daha sonra da kocası isteklerini yerine getirmediği zamanlarda onu azarlamaya devam etti. Besbelli bunu, kocası iyice baskı altına girip ezile büzüle dizinin dibinde oturmaya razı oluncaya kadar yapmayı aklına koymuştu...

İvan İlyiç ürktü. Evlilik hayatının, hiç olmazsa onunkinin, hayatın zevk ve gereklerine uymadığını, aksine, çok defa onları bozduğunu; bunun için böyle hırpalamalardan kendini koruması gerektiğini anladı. Bu derde çare aramaya koyuldu.

Praskovya Fedorovna'nın saygı gösterdiği biricik şey, kocasının göreviydi. İvan İlyiç de bağımsızlığını kurtarmak için görevini ve ona bağlı işleri silah olarak kullanarak karısıyla mücadele ediyordu.

Karısı, çocuğun dünyaya gelmesinde, onu emzirmesinde karşılaştığı bazı aksilikleri, çocukla annesinin gerçek ve düşsel hastalıklarını İvan

İlyiç'in de paylaşmasını istiyor; o ise bunların hiçbirinden bir şey anlamıyordu. Böylece kendisine aile dışında ayrı bir dünya yaratmak ihtiyacını daha şiddetle hissediyordu.

Kadın sinirli oldukça İvan İlyiç hayatının ağırlık merkezini o ölçüde memuriyet hayatına doğru kaydırıyordu. Görevini eskisinden çok sevmeye, yükselme hırsı beslemeye başladı.

Bir yıl gibi kısa bir evlilikten sonra, bazı iyi yönleri olmakla beraber, evliliğin gerçekte çok zor, ağır bir iş olduğunu anladı. İnsan, evlilik ödevini hakkıyla yapmak, yani nezih, toplumun uygun bulduğu bir hayat sürmek isterse, memurlukta olduğu gibi bir taktik bulmalıydı.

İvan İlyiç de evlilik hayatında uygulamak için bir taktik buldu. Onun aile hayatından istedikleri, verilebilecek şeylerdi: ev yemeği, ev kadını, yatak ve özellikle toplumca kabul edilmiş bazı kibarlık gösterileri. Geri kalan şeylerde neşe, zevk arar, bulunca da şükrederdi. Terslikle, azarla karşılaşınca o saat kendisi için ayırdığı iç dünyasına çekilir, zevki orada bulurdu.

İyi bir memur olarak beğenilen İvan İlyiç, üç yıl sonra savcı yardımcısı oldu. Yeni görevi, bu görevin önemi, herkesi mahkemeye götürüp hapse sokabilme yetkisi, nutuk atmaktı. Bu işte kazandığı başarı, bütün bunlar İvan İlyiç'i memurluğa gitgide daha çok bağlıyordu.

Başka çocuklar doğmaya başladı. Karısı gittikçe daha hırçın, daha dırdırcı oluyordu. Ama İvan İlyiç'in ev hayatında uyguladığı taktik sayesinde bu dırdırlar hemen hemen hiç dokunmuyordu ona.

Aynı şehirde yedi yıllık memuriyetten sonra İvan İlyiç'i başka bir ilin savcılığına tayin ettiler. Ailece oraya göçtüler. Paraları kıttı. Karısı bu yeni yeri beğenmemişti. Aylığı eskisine göre çok olduğu halde, oradaki hayat daha pahalıydı. Ayrıca, çocuklarından ikisini orada kaybettiler. Böylece aile hayatı, İvan İlyiç için daha da tatsızlaştı.

Praskovya Fedorovna, karşılaştığı her sıkıntı yüzünden kocasına sitemler yağdırıyordu. Karıkoca arasındaki konuşma konularının çoğunu çocuk terbiyesi oluşturuyordu. Bu konular, önceki kavgaların anılarını canlandırdığı için ikisi de her an kavgaya hazır durumdaydılar. Sevgi dönemleri ise pek seyrekti, pek kısa sürüyordu... Bu sevgi zaman zaman küçük adacıklara yanaşmalara benziyordu; uğradıktan sonra ikisi de gene gizli düşmanlık denizine açılıyorlardı. Bunu birbirlerinden uzak durarak belirtiyorlardı.

İvan İlyiç bu durumu doğal saymasaydı, bu uzaklaşmalara üzülebilirdi. Ama durumu yalnız normal saymakla kalmıyor; aile çevresi faaliyetinin amacı kabul ediyordu. Bu amaç, kendini mümkün olduğu kadar bütün tatsızlıklardan korumak, bunlara zararsız, kibar bir şekil vermekti. Bunu da gitgide, ailesiyle daha az vakit geçirerek elde ediyordu. Tersine hareket etmek zorunda kalınca durumu kurtarmak için evde yabancılar bulunmasını sağlıyordu.

Asıl önemi olan, İvan İlyiç'in memur olmasıydı. Hayatının bütün ilgisini iş dünyasında toplamıştı. Kendini tamamıyla buna vermişti. Gücünü, dilediğini mahvetme imkânının elinde olduğunu anlayışı, mahkemeye girerken, maiyetindekilerle karşılaşırken dıştan da olsa taşıdığı azamet, büyükler ile küçükler üzerindeki etkisi, iş konusunda duyduğu merhamet zevk veriyordu ona. Bütün bunlar, arkadaşlarıyla sohbetler, yemekler, vist partileri hayatını dolduruyordu. Böylece İvan İlyiç, hayatının –genelde– gereken şekilde hoş, nezih geçtiğini düşünüyordu.

Yedi yıl daha bu şekilde geçti. Büyük kızı artık on altısındaydı. Bir çocukları daha öldü. Kavgalarının baş konusu olan liseli oğulları kaldı ellerinde. İvan İlyiç onu Pravovedenniye okuluna göndermek istemişti. Praskovya Fedorovna, inat olsun diye çocuğu liseye verdi. Kızları evde okuyor, iyi yetişiyordu. Oğlanın da dersleri fena değildi.

4. St. Petersburg'da dönemin ünlü bir modaevi. (Y.N.)

5. "Her işin sonuna bak." (Ç.N.)

6. Pravovedenniye okulunun direktörü. (Ç.N.)

7. St. Petersburg'da dönemin popüler bir restoranı. (Y.N.)

8. Rusya'da Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmış, eski dini sürdüren bir mezhepten olanlar. (Ç.N.)

III

İşte İvan İlyiç'in hayatı, evliliğinin ilk on yedi yılında böyle geçti. Artık kıdemli bir savcı sayılıyordu. İsteğine uygun başka bir memuriyet beklerken bazı teklifleri reddetmişti.

Umulmadık, can sıkıcı bir olay İvan İlyiç'in hayatındaki huzuru birdenbire kaçırdı. İvan İlyiç, üniversitesi bulunan bir şehirde mahkeme başkanlığı bekliyordu. Ama Goppe nasılsa ondan önce davranıp bu mevkiyi kaptı. İvan İlyiç kızdı, söylenmeye başladı; yakın üstleriyle çatıştı. Ondan soğudular; bundan sonraki atamalarda geri bıraktılar.

Bunlar 1880'de oluyordu. 1880 yılı İvan İlyiç'in hayatının en ağır yılı olmuştu. O yıl, aldığı maaşın yaşayışına yetmediği anlaşılmış; öte yandan herkes unutmuştu onu... Kanaatine göre, ona yapılan en büyük, en acı haksızlıklar başkalarınca son derece doğal karşılanıyordu! Hatta babası bile ona yardım elini uzatmıştı.

İvan İlyiç, yılda üç bin beş yüz ruble alırken hayatının yolunda olduğunu, hatta şanslı bir adam sayıldığını biliyordu. Ama kendisine yapılan haksızlıkları, karısının dırdırlarını ve ayaklarını yorganlarına göre uzatmamaları yüzünden yüklendikleri borçları düşündüğü zaman, hayatının hiç de yolunda olmadığını gayet iyi anlıyordu.

Yazın mali durumunu biraz hafifletmek için izin alarak karısıyla birlikte kayınbiraderinin çiftliğine gitmişti. Köyde başıboş kalan İvan İlyiç, hayatında ilk olarak sadece can sıkıntısı değil, derin bir hüzün duydu. Hayatını böyle sürdüremeyeceğini, kesin olarak bir şeyler yapmak gerektiğini anladı.

Uzun, uykusuz bir gece taraçada gezinerek durumuyla uğraşmak için Petersburg'a gitmeye karar verdi. Onu takdir edemeyenlere ceza olsun diye, başka bir bakanlığa geçecekti. Ertesi gün karısının ve kayınbiraderinin onu vazgeçirmek için harcadıkları çabalara rağmen Petersburg'a yollandı.

Öncelikle yıllık gelirinin beş bin rubleye çıkarılmasını isteyecekti. Artık şu veya bu bakanlık, geleceği ya da memuriyeti söz konusu değildi.

Ona beş bin ruble maaş gerekliydi. İdare işlerinde mi, bankalarda mı, demiryollarında mı, İmparatoriçe Mariya müesseselerinde[9] mi – hepsi birdi onun için. Hatta gümrüğe bile razıydı. Yalnız beş bin ruble maaş verilmesi ve onu takdir edemeyen bakanlıktan ayrılması şarttı.

İvan İlyiç'in bu seyahati umulmadık bir başarıyla sonuçlandı. Dostu F.S. İlyin, Kursk İstasyonu'nda trenin birinci mevkiine bindi. Kudsak Valisi'nin, bakanlıkta o günlerde bir değişiklik yapılacağına dair henüz telgrafla almış olduğu haberi müjdeledi. Piotr Petroviç'in yerine İvan Semyonoviç atanıyordu.

Tasarlanan değişiklik, Rusya için önemli olmasının yanı sıra, İvan İlyiç için de özel bir önem taşıyordu. O sırada Piotr Petroviç'in ve herhalde beraberinde dostu Zahar İvanoviç'in yükseltilmesi İvan İlyiç için çok faydalı olacaktı.

Zahar İvanoviç, İvan İlyiç'in arkadaşı ve candan dostuydu.

Bu haber Moskova'da doğrulandı. Petersburg'a varan İvan İlyiç, Zahar İvanoviç'i buldu. Adalet Bakanlığı'nda sağlam bir yere atanacağına dair söz aldı.

Bir hafta sonra karısına bir telgraf çekti:

> "Zahar, bakan tarafından ilk kabulünde Miller'in yerine atanmamı sağlayacak..."

İvan ilyiç, birkaç kişinin değişmesi sayesinde durup dururken eski bakanlığında öyle bir mevkie geldi ki, arkadaşlarına göre iki derece birden atladı, beş bin ruble maaş, ayrıca üç bin beş yüz ruble yol parası aldı. Eski karşıtlarına ve bakanlığa karşı duyduğu düşmanlık da unutuldu. İvan İlyiç mutluydu artık.

Köye çoktan beri duymadığı zevk ve neşeyle döndü. Praskovya Fedorovna'nın da yüzü güldü. Aralarında bir çeşit uzlaşma sağlandı. İvan İlyiç, Petersburg'da şerefine nasıl törenler yapıldığını, düşmanlarının rezil olup karşısında nasıl yılışmaya başladıklarını, mevkii yüzünden onu nasıl kıskandıklarını, özellikle Petersburg'da herkesin onu ne kadar sevdiğini anlatıp durdu.

Praskovya Fedorovna onu dinliyor, inanmış görünüyordu. Artık hiçbir şeye aksilik etmiyordu. Yalnız göçecekleri yeni şehre uydurulacak hayatın planlarını kuruyordu. İvan İlyiç bu planların kendi planlarına benzediğini,

tasarılarında birleştiklerini, bir duraklama devresine giren yaşantısının gerçek, kendine has, neşeli, tatlı, kibar niteliklere yöneldiğini memnuniyetle görüyordu.

Kısa bir süre için köye dönen İvan İlyiç, eylülün sonunda yeni görevine başlayacaktı. Taşradaki evini taşıyacak, alışveriş yaparak evini yerleştirecekti. Sözün kısası, kendi aklına ve mümkün olduğu kadar Praskovya Fedorovna'nın gönlüne göre kararlaştırılan her şeyi yapacaktı.

İşlerin bu derece başarıyla yürümesi, karısıyla aynı duyguları paylaşmaları, hem de bir arada bulunmaları imkânının azalması onları evlenmelerinin ilk yıllarındakinden çok birbirine bağlamıştı. İvan İlyiç ailesini hemen götürmek istedi. Fakat ona ve ailesine karşı birdenbire taşkın bir nezaket ve yakınlık gösteren kayınbiraderi ile karısı buna karşı çıktı. İvan İlyiç yalnız başına gitti.

Çok neşeli gitmişti. Başarısı ve karısıyla aralarındaki dirlik düzenlik birbirini destekliyor, neşesinin devamını sağlıyordu. Çok sevimli, tam istedikleri gibi bir ev bulundu. Geniş, tavanları yüksek, eski tarz salonları, rahat, büyük bir çalışma odası, karısı ve kızı için odalar, oğlu için bir çalışma odası. Sanki onlar düşünülerek yapılmıştı bu ev!

İvan İlyiç, evin döşenmesiyle uğraşmaya başladı. Duvar kâğıtlarını seçiyor, mobilyayı, hele kibar bir tarz vermeyi bildiği eski eşyayı, koltuk takımları için yüzleri kendisi satın alıyordu. Her şey yavaş yavaş şekilleniyor, İvan İlyiç çizdiği ideale gitgide yaklaşıyordu. Yerleşme işi yarılandığı zaman her şeyin umduğundan da iyi yürüdüğünü gördü. Hazırlık bitince her şeyin ne kadar zarif, kibar bir şekil alacağı ortaya çıkmıştı. Gece, düşünde, büyük salonun tamamlandıktan sonraki halini görüyordu. Döşemesi henüz bitmeyen küçük salonuna baktıkça şömineyi, paravanı, etajerleri, şuraya buraya konmuş sandalyeleri, duvarlara asılı irili ufaklı tabakları, tunç heykelleri ve bütün bunlar yerli yerine konduktan sonraki ortamı gözünün önüne getiriyordu. Bu gibi şeylerden anlayan, zevk duyan karısıyla kızı Lizanka'yı nasıl hayrete düşüreceğine düşünüp seviniyordu. Onlar bunu hiç beklemiyorlardı çünkü...

İvan İlyiç antika ve değerli eşyaları bulmak, bunları ucuz fiyata satın almak yönünden büyük başarı göstermişti. Ailesine, köye yazdığı mektuplarda, sonraki etkinin daha güçlü olması için her şeyi olduğundan daha kötü gösteriyordu. Bu işler onu o kadar sarmıştı ki görev aşkına rağmen, yeni memuriyet işleriyle umduğundan daha az ilgileniyordu.

Toplantılarda, bazen dalga geçtiği olurdu, "Acaba perde kornişlerini düz mü, kıvrık mı yapmalı?" düşüncesi zihnine takılırdı birdenbire. Kendini bunlara o derece vermişti ki işle sık sık bizzat uğraşıyor, eşyanın yerlerini değiştiriyor, perdeleri indirip tekrar takıyordu.

Bir keresinde perdeyi istediği şekilde asamayan döşemeciye bunu göstermek için çıktığı merdivende ayağı boşa gitti, düştü. Ama kuvvetli, çevik olduğu için hemen tutundu. Sadece böğrünü, pencerenin mandalına çarptı. Darbe alan yer bir süre ağrıdı, ama geçti. İvan İlyiç bu zaman içinde kendini son derece neşeli, sağlıklı hissediyordu. Mektuplarında, "On beş yaş gençleşmiş hissediyorum kendimi," diye yazıyordu.

Evin döşemesini eylülde bitirmeyi tasarladığı halde işler ekimin ortasına kadar uzadı. Ne var ki her şey gayet güzel olmuştu. Sadece kendisi değil, görenlerin hepsi aynı şeyi söylüyordu. Gerçekte her şey, çok zengin olmayan ama zenginlere benzemek isteyen, bu taklitçi insanlarda olduğu gibiydi. Şam kumaşı, abanoz ağacı, çiçekler, halılar, tunç heykeller... İvan İlyiç'in evindeki koyu renkli cicili bicili eşya –kalburüstü insanlara benzemek isteyen insanlarda olduğu gibi– dikkati çekmeyecek kadar onlarınkine benzemekteydi. Onun görüşüne göre, hepsi son derece mükemmeldi.

Ailesini istasyonda karşılayarak hazırlanmış, ışıklar içindeki eve getirdiğinde, beyaz kravatlı uşak kapıyı açtı; çiçeklerle donatılmış antre göründü. Sonra hep birlikte hayranlık çığlıklarıyla salona, oradan çalışma odasına geçtiler. İvan İlyiç çok mutluydu. Her yanı gezdiriyor, övgüleri adeta içine sindiriyor, zevkten uçuyordu. Aynı akşam, çayda Praskovya Fedorovna söz arasında nasıl düştüğünü sorunca İvan İlyiç güldü, düşme sahnesi ile döşemecinin nasıl korktuğunu anlattı.

"Sporcuyum ben! Başkası olsa ölürdü belki. Ben sadece şuramı çarptım. Dokundukça ağrıyor biraz... Ama geçti artık. Bir çürük kaldı, o kadar."

Yeni evde, yeni maaşı alarak oturmaya başladılar. Her zaman, herkeste olduğu gibi evde bir oda, maaş da ihtiyaçlarından beş yüz ruble kadar eksikti. Gene de her şey hayli yolundaydı. Hele ilk zamanlar, yaşayışları tam düzene girmemişken, çarşıdan şunu bunu almak, ısmarlamak, değiştirmek ya da düzeltmek gerektiği zamanlar çok iyi geçiyordu. Gerçi karıkoca arasında ufak tefek anlaşmazlıklar olmuyor değildi, ama ikisi de öyle memnundu ve işleri o kadar çoktu ki anlaşmazlıkları büyük kavgalara

vardırmıyorlardı. Düzenlenecek bir şey kalmayınca biraz sıkılmaya başladılar. Eksiklik duyuyorlardı. Yeni dostlar, yeni alışkanlıklar başladı. Hayatları bunlarla doldu.

İvan İlyiç, öğleden önceki zamanını mahkemede geçirdikten sonra yemeğe geliyordu. İlk günler neşesi yerindeydi. Gerçi sofra örtüsünde, koltuk takımlarında bir leke, perdenin kopmuş bir kordonu onu sinirlendiriyor, neşesini kaçırıyordu biraz. Bunları düzenlemek için o kadar emek vermişti ki en ufak aksilik dokunuyordu ona. Gene de, genelde İvan İlyiç, gereken şekilde, üzüntüsüz, tatlı ve nezih bir hayat sürüyordu.

Saat dokuzda kalkıyordu. Kahvesini içip gazeteyi okuduktan sonra resmî elbisesini giyiyor, mahkemeye gidiyordu. Orada, kendisini, “ayağını pabucuna uydurmuş”[10] sayıyordu. İş sahipleri, kaleme başvurmalar, kalem işleri, genel ve idari toplantılar... Günlük hayat olaylarıyla iş düzeni arasında kesin bir sınır çizmişti; insanlarla iş ilişkileri dışında ilişkilere yer vermemesi gerekiyordu. İlişkilerin nedenleri gibi ilişkiler de ancak resmî olabilirdi. Mesela; birisi gelip bir şey sorduğunda İvan İlyiç, bu işle görevli değilse, bu adamla hiçbir ilişkisi olamazdı. Ama bu adamın elinde mahkeme üyesi olarak kendisine sunulacak resmî antetli bir kâğıt varsa İvan İlyiç elinden geleni yapardı. Bunu yaparken karşısındakine dostça, nezaketle davranırdı. İş bitince ilişkisi de sona ererdi.

İvan İlyiç, işini kendi gerçek hayatına karıştırmamakta son derece ustaydı. Bunu hem uzun deneyimiyle, hem de yeteneğiyle o derece geliştirmişti ki bazen, eğlence olsun diye kendisine insani ve iş ilişkilerini birbirine karıştırma izni verir, bunu bir sanatçı gibi yapardı. Kendisine böyle bir izin vermesinin sebebi, gerektiği zaman gerekli resmiyete bürünerek insani şeyleri uzaklaştırmaya gücü bulunduğunu hissetmesiydi.

Evet, İvan İlyiç bu işi yalnız zahmetsizce, tatlılıkla, kibarca değil, sanatçı ustalığıyla da yürütüyordu. Aralıklarda sigara, çay içiyor; biraz siyasetten, biraz genel işlerden, biraz kâğıt oyunundan, en çok da memur atanmalarından konuşuyordu. Sonra yorgun, ama orkestranın birinci kemanında kendine ait kısmı gayet güzel çalmış bir sanatçının duygularıyla eve dönüyordu. Eve geldiği zaman ya annesiyle kızı bir yere gitmiş ya da lisede olan oğlu ödevlerini özel öğretmenlerle hazırlıyor olurdu; lisede öğrendiklerini böylece daha iyi bellerdi. Her şey iyi gidiyordu.

Yemekten sonra misafir olmadığı günlerde İvan İlyiç bazen günün konusu olan bir kitabı okurdu. Akşam da çalışmaya otururdu. Yeni evrak okur, kanunları inceler, ifadeleri karşılaştırır, kanunlarda ilgili maddeleri arardı. Bu iş onu ne sıkıyor ne de eğlendiriyordu. Canı sıkıldığı zaman vint oynardı. Vint oynamadıkları gün kitap ve mahkemeden getirdiği evrakla oyalanmak, karısıyla baş başa oturmaktan daha iyiydi.

İvan İlyiç yüksek çevrelerde önemli mevkilerde bulunan hanımlarla beyleri ufak çapta ziyafetlere çağırırdı. O çevrelerden kimselerle vakit geçirmesi, bu gibi insanların boş zamanlarını doldurma şekline benzediği ve böyle zamanlarda salonu, onların salonunu andırdığı için zevk alırdı bu ziyafetlerden.

Hatta bir kere balomsu bir toplantı yapılmıştı; dans edildi. İvan İlyiç pek eğlendi. Yalnız karısıyla pasta ve şeker yüzünden adamakıllı kavga etmişlerdi o gün. Praskovya Fedorovna'nın kendine göre hesapları varken İvan İlyiç her şeyin en pahalı pastacıdan alınmasında ısrar etti ve gereğinden fazla pasta aldı. Kavga, pastaların fazla alındığı için artması ve hesap pusulasının kırk beş rubleye ulaşması yüzünden çıkmıştı. Büyük, korkunç bir kavga oldu. Praskovya Fedorovna kocasına "aptal, mendebur" gibi sözler sarf etti. O da başını elleri arasına alarak öfkeyle boşanmadan söz etti... Her şeye rağmen toplantı çok neşeli olmuştu. Seçkin insanlar gelmişti. İvan İlyiç "vur patlasın derneği"nin kurucusu olmakla ün salmış Prenses Trifonova'nın kız kardeşiyle dans etmişti o gece...

Memuriyet sevinçleri İvan İlyiç'i ilgilendiriyor, sosyal hayattaki sevinçleri gurur veriyordu. Ama gerçek sevinci sadece vint oyununda buluyordu. Şu veya bu hoşa gitmez olaydan sonra iyi oyuncularla vint masasına oturma zevkinin, yanan birçok mum arasında farklı ışıldayan bir mum gibi, tattığı zevklerin en parlağı olduğunu itiraf ediyordu... Oyuncular gürültücü olmamalı, mutlaka dört kişi olmalıydı (Beş kişi olunca oyundan çekilme zorunluluğunu hoş görür gibi davransanız da bu çekilme pek acıdır). Kâğıt geldiği vakit zekâ, ciddiyetle oynanmış bir oyun, arkasından uygun bir yemek ve bir bardak şarap... Vintte ufak bir kârı da varsa – büyüğü işin tadını kaçırırdı– İvan İlyiç pek keyifli yatardı o gece.

İşte hayatları böyleydi. Seçkin bir çevrenin içindeydiler. Evlerine hem kalburüstü kimseler, hem genç kuşağın ileri gelenleri geliyordu.

Karıkocanın ve kızlarının dost çevresi hakkındaki görüşleri aynıydı. Duvarlarında Japon tabakları asılı salonlarına taşkın sevgilerini belirterek

dalan babayani kılıklı birtakım dost ve akrabalarını, söz birliği etmedikleri halde kendilerinden uzaklaştırıp onlardan kurtuldular. Çok kısa zaman içinde kılıksız dostlar Golovin ailesinin salonuna dalmaktan çekinmeye başladılar, sonunda büsbütün uğramaz oldular. Böylece Golovinlerin çevresi yalnız en seçkin kişilerden oluştu.

Gençler Lizanka'ya kur yapıyorlardı. Dimitri İvanoviç Petrişçev'in oğlu ve biricik mirasçısı Sorgu Yargıcı Petrişçev de Lizanka ile ilgilenmeye başladı. Hatta İvan İlyiç ile karısı arasında bu meseleye dair konuşmalar bile oldu. Gençleri bir troyka gezintisine mi götürselerdi, yoksa bir piyes mi hazırlasalardı?

Böylece yaşayıp gidiyorlardı. Her şey rahat, sarsıntısız, değişmeden çok iyi gidiyordu.

9. Büyük Dük Pavel Petroviç ikinci eşi ve Rus Çarı 1. Aleksandr'ın annesi olan Büyük Düşes Maria Fyodorovna'nın gözetiminde açılan seçkinlerin genç kızlarına eğitim veren okullar ve hayır kurumları. (Y.N.)

10. Aslında "Takacağı havut boynunun kalıbını almıştı". Bir atasözü. (Ç.N.)

IV

Herkesin sağlığı yerindeydi. İvan İlyiç'in bazen ağzında tuhaf bir tat, karnının sol yanında bir rahatsızlık duymasına da hastalık denemezdi ya.

Ama bir şey oluverdi; bu rahatsızlık büyümeye, henüz tam ağrı olmasa da böğründe daimi bir ağırlık hissi vermesi, neşesini kaçırmaya başladı. Bu günden güne artan neşesizlik Golovin ailesinde henüz kökleşen huzuru, seçkin hayatın tadını kaçırıyordu. Karıkocanın kavgaları sıklaştı. Hayatlarındaki tat, huzur pek çabuk kaçtı; kala kala bir kibarlık kaldı... Geçimsizlik sahneleri yeniden başladı. Gene sadece karıkocanın çatışmadan birleşebildikleri sevişme adacıkları vardı. Artık bu defa Praskovya Fedorovna'nın kocasının geçimsiz bir adam olduğunu söylemesi sebepsiz değildi. Kocasının öteden beri kendine has her şeyi büyütme huyuyla kötü yaradılışlı olduğunu, buna sadece kendisi gibi iyi kalpli birinin yirmi yıl katlanabileceğini söylüyordu. Gerçekten, bu defa kavgalar hep İvan İlyiç yüzünden çıkıyordu. Söylenmeye daima yemekten önce, çoğu kez çorba içerken başlardı. Kâh sofra takımlarından bir şeyin bozulup eksildiğinin kâh yemeğin iyi olmadığının farkına varırdı. Bazen, oğlunun dirseklerini masaya koymasına ya da kızının saç modeline kızardı. Hepsinde Praskovya Fedorovna'yı suçlu buluyordu.

Praskovya Fedorovna başlangıçta karşılık veriyor, tersliyordu onu. Ama İvan İlyiç bir iki kez yemek sırasında öyle müthiş öfkelendi ki karısı bu hastalıklı kızgınlığın yemekle ilgili olduğunu anladı, sabırlı olmaya çalıştı. Karşılık vermiyor, sadece yemeği bir an önce bitirmeye çabalıyordu.

Praskovya Fedorovna sabrını büyük bir erdem sayıyordu. Kocasının kötü huylu, baş belası bir adam olduğuna karar verdi; kendisine acımaya, acıdığı ölçüde kocasından nefret etmeye, ölmesini istemeye başladı. Ama bunu da istemeye, çünkü maaşları kesilirdi. Bu durum onu kocasına karşı daha çok öfkelendiriyordu. Ölümün bile onu kurtaramayacağını düşündükçe kendini son derece bahtsız sayıyor, için için sinirleniyordu.

Gene de bu halini saklıyor, gizlenen bu öfke İvan İlyiç'in hiddetini artırıyordu.

İvan İlyiç'in her zamankinden fazla haksız olduğu fırtınalı sahnelerden birinden sonra adamcağız gerçekten huysuz olduğunu kabul etti, bunun hastalığından ileri geldiğini açıkladı. Praskovna Fedorovna da, hastaysa bakılması gerektiği cevabını verdi. Hatta muayene için meşhur bir doktora gitmesini istedi.

Gitti. Her şey tahmin ettiği gibiydi. Her şey her zaman olduğu gibiydi. Bekleme, doktorun yapmacık çabası İvan İlyiç'in mahkemedeki gibi azametli duruşu... Muayene vuruşları, dinleme, önceden bilinen, gereksizliği besbelli cevaplar... "Hele elimize düşün... Bizce yapılacak iş bellidir ve bundan kuşku duymayız; kim olursa olsun davranışımızda fark yoktur!" Telkinler, manalı tavırlar... Mahkemede olduğu gibi herkese aynı davranış. O, mahkemede sanıklara karşı nasıl davranıyorsa, meşhur doktor da ona karşı aynı tavrı takınmaktaydı.

Doktor, "Şu veya bu araz sizde şu ya da bu hastalığın bulunduğunu gösteriyor," dedi. "Ama şunun ve bunun tahlili, bunları doğrulamazsa, hastalığınızın filan falan şey tahmin edildiği zaman ve saire, ve saire..."

Oysa İvan İlyiç için bir tek şeyin önemi vardı; durumu tehlikeli miydi, değil miydi?.. Fakat doktor bu yersiz soruya önem vermiyordu. Doktorun görüşüne göre boş, incelemeye değmez bir soruydu bu. Hastalığın böbrek iltihabı, müzmin nezle ve körbağırsak hastalığından hangisi olduğunu ayırt etmek gerekiyordu, o kadar. Söz konusu olan İvan İlyiç'in hayatı değil, hastalığın böbrek ile körbağırsak hastalıklarının hangisinden kaynaklandığı tartışmasıydı.

Doktor bu tartışmayı İvan İlyiç'in gözü önünde çok parlak bir şekilde körbağırsağın lehinde halletti. Yalnız idrar tahlilinin yeni bulgular vermesi ihtimali olduğunu, o durumda meselenin incelenmesine yeniden başlanacağını da ekledi. Her şey tıpkı İvan İlyiç'in sanıklara son derece parlak şekilde uyguladığı gibiydi. Doktor da aynı başarıyla "gerekçeli karar"ını özetledi; "sanığa" gözlüğünün üstünden muzaffer, hatta neşeli bir bakışla baktı.

Doktorun özetinden çıkardığı sonuca göre İvan İlyiç'in durumu kötüydü. Bu, doktoru da, belki hiç kimseyi de ilgilendirmeyen bir meseleydi. Kötü durumda olan oydu. Doktorun açıklaması İvan İlyiç'in üzerinde acı bir etki bıraktı, içinde kendisine karşı derin bir acıma

uyandırdı. Bu önemli meseleye karşı ilgisiz kalan doktora karşı da büyük bir kin duydu. Ama ses çıkarmadı. Kalktı, viziteyi masanın üstüne koydu, içini çekerek, “Biz hastalar size belki çoğu kez yersiz sorular sorarız,” dedi. “Aslında bir tek şeyi bilmek istiyorum: Hastalığım tehlikeli mi, değil mi?”

Doktor tek gözlüğünün altından sert bir bakışla onu süzdü. Bu bakışla sanki, “soruların dışına çıktığınız takdirde sizi mahkeme salonundan çıkarmak zorunda kalacağım” demek ister gibiydi. Sonra, “Size demin, gerekli ve muhtemel şeyleri söylemiştim,” dedi. “Sonucu tahlil gösterecektir.”

Doktor, İvan İlyiç’i başıyla selamladı. İvan İlyiç yavaş adımlarla dışarı çıktı. Mahzun mahzun kızağına binip eve gitti. Yolda durmadan doktorun söylediklerini tekrarlıyordu. Bu karışık, anlaşılmaz bilimsel kelimeleri anlaşılır hale getirip içinden, “Halim kötü mü, çok mu kötü durumdayım?.. Yoksa henüz korkacak bir şey yok mu?” sorusuna cevap vermeye çalışıyordu.

Doktorun söylediklerinden, çok kötü bir durumda olduğu anlamı çıkar gibiydi. Sokaklardaki her şey İvan İlyiç’in yüzüne hüzünlü, neşesiz göründü. Arabacılar üzgün, evler kederli, yoldan gelip geçenler, dükkânların görünüşü yaslıydı. Hep aynı şekilde gizlice, sızı halinde devam eden, bir dakika ara vermeyen ağrı da sanki doktorun çapraşık sözleriyle ilgiliydi ve daha ağır bir anlam alıyordu. İvan İlyiç, acı bir hisle dinliyordu bunu.

Eve gelince doktorun söylediklerini karısına anlatmaya başladı. Karısı onu dinlerken odaya, başında şapkasıyla kızı girdi. Ana kız sokağa çıkacaklardı. Genç kız bu can sıkıcı şeyleri dinlemek için zorla oturdu, ama çabucak sıkıldı. Annesi de sonuna kadar dinlemeden kalktı.

“Çok memnun oldum,” dedi. “Artık bundan sonra ilacını düzenli içeceksin. Reçeteni ver de Gerasim’i eczaneye yollayayım.”

Praskovya Fedorovna giyinmek üzere odadan çıktı.

İvan İlyiç, kadın odasından çıkana kadar soluk almadan durdu. Arkasından uzun uzun içini çekti, “Ne diyelim... Belki durum gerçekten o kadar kötü değildir...” dedi.

İlaç içmeye, doktorun salık verdiği şeyleri yapmaya başladı. İdrar tahlilinden sonra ilaçlar, tavsiyeler değişti. Tahlilde ve bundan sonraki tedavide bir karışıklık olmuştu. Doktorla bir türlü görüşülemiyordu. Oysa

yapılanlar doktorun söyledikleri değildi. Doktor ya bir şeyleri unutmuştu ya yalan söylüyordu ya da bir şey saklıyordu ondan...

Ama İvan İlyiç gene de tavsiyeleri yerine getiriyordu. İlk zamanlar bununla avunuyordu.

Doktoru ziyaretinden sonra başlıca işi, sağlığını koruma ve ilaç alma konusunda doktorun tavsiyelerini harfi harfine yerine getirmek, acılarına ve bütün organlarının nasıl işlediğine kulak vermek oldu.

Böylece İvan İlyiç'in başlıca merakını hastalık ve sağlık konuları oluşturmaya başladı. Birisi yanında hastalardan, ölenlerden, iyi olanlardan, hele onun hastalığına benzeyen hastalıklardan söz açacak olsa İvan İlyiç heyecanını gizlemeye çalışarak kulak kesiliyor, sorular soruyor, hastalığı kendi hastalığıyla kıyaslıyordu.

Ağrı azalmıyordu. Ama İvan İlyiç daha iyi olduğunu düşünmek için kendi kendini zorluyordu. Herhangi bir nedenle heyecanlanıncaya kadar aldanabiliyordu. Fakat karısıyla aralarında bir anlaşmazlık, dairede bir aksilik, vintte kâğıdın kötü gelmesi o saat hastalığının şiddetini duymasına neden oluyordu. Eskiden her türlü başarısızlığa göğüs gererdi. Yolunda gitmeyen şeyleri düzelteceğini, başarıya ulaşacağını, oyunda iyi kâğıt geleceğini umardı. Şimdi her başarısızlık onu üzüyor, umutsuzluğa düşürüyordu. Kendi kendine, "İşte tam iyileşmeye, ilaç etki göstermeye başladığı sırada bu uğursuzluk ya da aksilik," derdi. Aksiliğe ya da canını sıkan, onu hırpalayan insanlara için için kızıyordu. Bu öfkenin onu yavaş yavaş harap ettiğini anlıyor, ama öfkelenmekten alamıyordu kendini.

İvan İlyiç'in, olaylara ve insanlara kızmasının hastalığını artırdığını anlaması, bunun için de bazı aksi tesadüflerle ilgilenmesi gerekirdi. Ama o, bu konuda tam tersini düşünüyordu. Huzura, sessizliğe ihtiyacı olduğunu söyleyerek bunları bozan her şeyi kolluyor, her seferinde öfkeye kapılıyordu. Durumunu kötüleştiren başka bir durum da, tıbbi kitaplar okuması ve doktorlarla konuşmasıydı. Durumunun kötülüğü değişmediği için İvan İlyiç geçen günleri birbiriyle kıyaslarken kendini aldatabiliyordu; durumu günden güne pek az fark ediyordu. Gene de doktorlarla görüşürken durumun kötüye doğru hem de pek çabuk gittiğini sezer gibi oluyordu. Buna rağmen durmadan doktorlara akıl danışmaktaydı.

Sonraki ay, başka bir şöhret sahibi doktora gitti. O da, aşağı yukarı ilk gittiği ünlü doktorun söylediklerini tekrarladı. Ancak sorularını başka

şekilde yöneltti. İkinci ünlü doktora danışması İvan İlyiç'in korkusunu, kaygısını bir kat daha artırdı.

Arkadaşının arkadaşı –gayet iyi bir doktor– hastalığına bambaşka bir teşhis koydu. İyileşeceğini vaat ettiği halde, soruları ve tahminleriyle İvan İlyiç'i büsbütün şaşırttı, korkusunu çoğalttı. Homeopat bir doktor da başka bir hastalık buldu; bir ilaç verdi. İvan İlyiç bir hafta kadar bu ilacı herkesten gizli aldı. Bir hafta sonra iyileşme belirtisi görmeyince hem eski tedaviye hem de ikinciye olan güvenini kaybetti. Morali bozuldu. Tanıdık bir bayan, bir hastanın, ikonalardan şifa bulduğunu anlattı.

İvan İlyiç dikkatle dinledi ve inandı. Ama bu olay onu bayağı korkuttu. Kendi kendine, "Kafaca bu kadar sarsılmış mıyım? Ne saçma şey!.. Bunların tümü anlamsız," dedi. "Vehme kapılmamalı; bir doktorda karar kılıp onun tedavisine harfi harfine devam etmeli... Bundan sonra böyle yapacağım. Yeter artık. Bir şey düşünmeyeceğim; yaza kadar sıkı bir tedavi altına gireceğim. Ondan sonrasını düşünürüz. Bocalamalara son verdim artık."

Evet, bunu söylemek kolay, ama yerine getirmek imkânsızdı. Böğründeki ağrı onu durmadan rahatsız ediyor, adeta şiddetleniyor, kalıcılaşıyordu. Ağzında tuhaf bir tat ortaya çıktı; ağzından kötü bir koku geldiği kuşkusuna kapıldı. Gitgide iştahtan, kuvvetten kesiliyordu. Artık aldanmanın yeri yoktu. İvan İlyiç'in başına yeni, önemli bir şey gelmişti; hayatında bu derece önemli başka bir şey yoktu. Bunu yalnızca o biliyordu. Etrafındakiler anlamıyor ya da anlamak istemiyorlar, dünyada her şeyin eskisi gibi gittiğini sanıyorlardı. İvan İlyiç'i en çok üzen de buydu.

Ev halkı, hele karısıyla kızı mevsim eğlencelerine dalmışlardı. İvan İlyiç onların hiçbir şey anlamadıklarını, kendisinin neşesiz, zorluk çıkaran davranışlarına kızdıklarını anlıyordu. Sanki kabahat onundu... Saklamak istedikleri halde, onlara engel olduğunu düşündüklerini görüyordu. Karısı hastalığına karşı kendine has bir hal takınmıştı. İvan İlyiç bu konuda ne söylese, ne yapsa kadın tavrını değiştirmiyordu. Tavrı da şöyleydi: Praskovya Fedorovna eş dostla konuşurken, "Biliyorsunuz ya, bizim İvan İlyiç herkes gibi yapmaz," diyordu. "Verilen tedaviye aldırış etmez. Bugün bakarsın damlaları alır, yemeğini yer, vakitlice yatar. Ertesi gün, ben görmeyecek olursam ilacını almayı unutur, mersinbalığına yüklenir... (Oysa yasaktır bu ona...) Bu yetmiyormuş gibi, gece yarısına kadar vint masasında oturur."

İvan İlyiç öfkeyle, “Ne zaman oldu bu,” diye atılırdı. “Piotr İvanoviç’te... Topu topu bir defa.”

“Ya dün Şebeklerde?”

“Ağrıdan nasıl olsa uyuyamayacaktım...”

“Neden olursa olsun. Yalnız bu gidişle asla iyi olmayacaksın, sana söyleyeyim. Üstelik bizi üzüyorsun.”

Praskovya Fedorovna, kocasının hastalığına karşı bu göstermelik halleriyle hem dışarıya hem kocasına şunları anlatmak istiyordu: Bu hastalıktan bizzat İvan İlyiç sorumludur; hastalığı, karısına yaptığı yeni bir aksilikten başka bir şey değildir. İvan İlyiç, karısının elinde olmadan böyle davrandığını hissediyor, ama bu onu teselli edemiyordu.

Mahkemede kendisine karşı tuhaf bir tavır alındığının farkına varıyor ya da böyle düşünüyordu. Bir aralık İvan İlyiç, ona yakında yeri boşalacak bir adama bakar gibi baktıkları kuşkusunu duymaya başladı. Arkadaşları onun kuruntularıyla dostça alay etmeye başlamışlardı. İçinde yer eden, onu durmadan kemiren, bir bilinmezliğe sürükleyen dehşetli, korkunç, görülmemiş şey tatlı şakalar için en güzel kaynaktı sanki. Hele İvan İlyiç’e on yıl önce kendi düştüğü durumu hatırlatan Şvartz, küstahlığı ve özentili kibarlığıyla fena halde sinirlendiriyordu onu.

Arkadaşları eve gelirlerdi. Bir parti vint oynamak üzere masaya otururlardı. Kâğıtları dağıtırlardı.

O gün yedi karo yan yana düştü...

Oyun ortağı, “Kozsuz,” diyerek iki karoyu tuttu.

Daha ne olsundu! Neşeli, dinç olmak gerekiyordu. Oyun iyi gidiyordu. Gelgelelim İvan İlyiç birdenbire kemiren ağrıyı, ağzındaki kötü tadı duymaya başladı, bu haliyle oyundaki başarıya sevinmesi ona garip göründü.

İvan İlyiç oyun ortağı Mihayil Mihayloviç’in desteyi karmasına, nezaket göstererek kâğıtları önüne toplamaktan vazgeçmesine dikkat etti.

Mihayil Mihayloviç toplama zevkini İvan İlyiç’e tattırmak için kâğıtları ona doğru uzattı.

“Elimi uzatamayacak kadar halsiz mi sanıyor beni?” diye düşündü İvan İlyiç. Kozları unutup yanlış bir hareketle oyunu kaybetti ve ortağına da kaybettirdi. İşin en korkunç yanı Mihayil Mihayloviç’in buna son derece canı sıkıldığı halde tamamıyla kayıtsız görünmesiydi. Neden kayıtsız kaldığını düşünmek de korkunçtu...

Hepsi onun rahatsız olduğunu görüp, “Yoruldunuzsa bırakabiliriz. Dinlenin,” dediler.

Dinlenmek mi?.. Hayır. Hiç yorulmamıştı o!..

Partiyi bitirdiler. Arkadaşlarının hepsi sessiz, neşesizdi. İvan İlyiç toplu neşesizliğe neden olduğunu hissediyor, ağır havayı dağıtmak elinden gelmiyordu. Misafirler yemek yiyip dağıldılar. İvan İlyiç de, kendi hayatını nasıl zehirlemişse şimdi de başkalarının hayatını zehirlediğini, üstelik bu zehrin azalmayarak gitgide bütün varlığını sardığını anlayarak tek başına kaldı.

Bu anlayışın verdiği acı ve korkuyla yatağa girdi. Çoğu zaman gecenin büyük kısmını ağrılar yüzünden uykusuz geçirmek zorunda kalıyordu. Sabah gene kalkmak, giyinmek, mahkemeye gitmek, konuşmak, yazmak gerekiyordu. Gitmezse evde, her biri ayrı azap olan koskoca bir yirmi dört saat geçirmek zorunda kalacaktı. Ölüm uçurumunun kenarında yalnız başına, yanında bir anlayıp acıyanı olmadan böyle yaşamaktı kaderi...

V

İki ay böyle geçti. Yılbaşından önce İvan İlyiç'in kaynı gelmiş, onlarda kalmıştı.

İvan İlyiç mahkemedeydi; Praskovya Fedorovna çarşıya çıkmıştı.

İvan İlyiç çalışma odasına girdiği zaman sağlıklı, kanlı canlı bir adam olan kaynını bavulunu açarken buldu. Adam, İvan İlyiç'in sesini duyarak başını kaldırdı, bir saniye kadar sessizce ona baktı. Bu bakış İvan İlyiç'e her şeyi anlattı. Kaynı hayret çığlığını güç tuttu. Bu hareketi durumu açıklıyordu.

"Nasıl, değişmiş miyim?.."

"Evet... bir değişiklik var..."

Bundan sonra İvan İlyiç, konuşmalarını hep sağlık konusuna getirmek istedi, ama kaynı buna bir türlü yanaşmadı.

Praskovya Fedorovna geldi. Misafir onun odasına geçti. İvan İlyiç odasını anahtarla kilitledi, aynanın karşısına geçti. Önce önden, sonra yandan inceledi kendini... Karısıyla birlikte çektirdiği fotoğrafı aldı, aynadaki görüntüyle karşılaştırdı; değişim korkunçtu. Daha sonra kolunu dirseğine kadar sıvadı, baktı, gömleğin kolunu indirdi. Kanepeye oturdu, yüzü asıldı. Sonra, "Hayır, hayır... olamaz," dedi.

Oturduğu yerden fırladı, masaya yaklaştı, bir dava dosyasını açıp okumaya çalıştı ama okuyamadı. Kapıyı açarak büyük salona geçti. Küçük salonun kapısı kapalıydı. İvan İlyiç parmaklarının ucuna basarak kapıya yaklaştı, dinlemeye başladı.

Praskovya Fedorovna, "Hadi canım, büyütüyorsun sen," diyordu.

"Ne büyütmesi! Sen farkında değilsin. Adam bitmiş. Gözlerine baksana... Can yok... Hastalığı neymiş?"

"Kimse bilmiyor. Nikolayev (başka bir doktor) bir şey söyledi ama aklımda kalmadı. Leşçetitzki (asıl meşhur doktor) tam aksini söyledi."

İvan İlyiç kapıdan çekildi. Odasına gidip yattı ve düşünmeye başladı: "Böbreğim kaymış... evet, böbreğim kaymış..." Doktorların ona böbreğinin

nasıl kaydığı hakkında anlattıklarını anımsadı. Düşüncelerini zorlayarak bu böbreği tutup durdurmaya, yerine yerleştirmeye çalışıyordu. Hani bu öyle uzun boylu bir iş de değildi. “Hele Piotr İvanoviç’e gideyim bir” (doktorun arkadaşı olan dostuydu bu).

İvan İlyiç zile bastı. Arabayı hazırlamalarını emretti, gitmeye hazırlandı. Karısı, yüzünde acının izleri ve başka zaman görülmeyen iyilikçi bir ifadeyle, “Nereye Jean?”[11] diye sordu.

Bu alışılmamış yumuşaklık İvan İlyiç’i kızdırdı. Karısına ters ters baktı.

“Piotr İvanoviç’e gideceğim. İşim var.”

Doktorun arkadaşı olan dostuna gitti. Birlikte doktora gittiler. Doktor evdeydi. İvan İlyiç uzun uzun konuştu onunla.

Doktor, bedeninde olup bitenleri tıp diliyle açıkladı. Körbağırsağında bir şey; ufacık bir şey vardı... Ancak iyileşmesi mümkündü. Bir organ güçlendirilip öbürünün çalışması ağırlaştırılıyor, böylelikle hastalık giderilebiliyordu.

İvan İlyiç yemeğe biraz gecikti. Yemekten sonra neşeli neşeli konuştu; bir türlü çalışmak istemiyordu canı o akşam. Sonunda çalışma odasına geçti, hemen masaya oturdu. Dava dosyalarını okuyor, çalışıyordu. Gene de, geri bırakılmış önemli, hayati bir iş olduğu; o işle, bunları bitirdikten sonra uğraşacağı düşüncesi bir türlü bırakmıyordu onu. İşini bitirdikten sonra körbağırsak konusuna dönecekti. Ama öyle yapmadı, salona, çay içmeye gitti. Konukları vardı. Konuşuyorlar, piyano çalıyorlar, şarkı söylüyorlardı. Kızları için arzuladıkları talip, sorgu yargıcı da oradaydı.

İvan İlyiç, karısının söylediğine göre yemektekinden daha neşeliydi. Ama geri bıraktığı körbağırsağına ait önemli düşünceler bir an bile aklından çıkmıyordu. Saat on birde konuklarından izin alarak odasına geçti. Hastalandığından beri çalışma odasının bitişiğindeki küçük odada yatıyordu.

Odasına gidip soyundu, Zola’nın bir romanını aldı. Okumuyor, düşünüyordu. Körbağırsağını isteğine uygun olarak hayalinde düzeltti. Emilim başlıyor, dışarı atıyor, organların düzenli çalışması yeniden başlıyordu. Kendi kendine, “Orası öyle ama doğaya yardım etmek gerek,” dedi. İlacını hatırladı; kalkıp içti. Sırtüstü uzanarak ilacın faydalı etkisini, ağrıyı nasıl kestiğini dinlemeye başladı.

“İlacımı düzenli alarak her türlü zararlı etkilerden kaçınmalıyım... Daha şimdiden bir parça iyileştiğimi, epey iyileştiğimi hissediyorum!”

İvan İlyiç eliyle böğrünü yokladı. Dokununca acımıyordu. “Hiçbir şey duymuyorum. Gerçekten oldukça iyileştim!”

Mumu söndürdü, yan yattı... Körbağırsağı düzeliyor, emilim başladı... Birdenbire o malum, derinden gelen sızıyı, hafif, ama kuşkulandırıcı, inatçı ağrıyı hissetti. Ağzında da o eski, çirkin tadı... Yüreği bulandı, zihni karıştı. “Allahım! Yarabbi!..” dedi. “Gene, gene başladı... Bitmeyecek bu; hiç bitmeyecek!”

O anda olayı bambaşka yönden gördü: “İş ne körbağırsakta, ne de böbrekte; hayat ve ölümde... Öyle ya. Bir hayat vardı; şimdi de gidiyor... Gidiyor ve onu tutmak elimde değil... Evet. Ne diye kendimi aldatayım? Ölmekte olduğumu, benden başka herkes bilmiyor mu? Hafta, gün meselesi... Hatta belki de şimdi... Az önce ortalık aydınlıktı, şu anda karanlık... Buradayım. Birazdan oraya gideceğim! Nereye?” Birdenbire buz kesildi, soluğu durdu. Yalnız kalbinin vuruşlarını duyuyordu.

“Ben yok olacağım. O zaman ne olacak acaba?.. Hiçbir şey olmayacak. Yok olunca, nerede olacağım? Yoksa ölüm... Hayır istemem!” Yataktan fırladı. Mumu yakmak istedi. Titreyen eliyle etrafını yokladı; mumu, şamdanla birlikte yere düşürdü, yastığın üstüne yıkıldı. Gözleri açık, yattığı yerden karanlığa bakıyor, “Hiçbir şeyin önemi kalmadı... Ölüm! Evet, ölüm...” diye düşünüyordu. “Oradakilerin hiçbiri bilmiyor, bilmek istemiyor, acımıyorlar. Eğleniyorlar (uzaktan, kapalı kapının üstünden seslerin uğultusunu, çalgı seslerini duyuyordu). Vız geliyor onlara, ama kendileri de ölecekler. Aptallar!.. Ben biraz önce, onlar biraz sonra... Ama onların da başına gelecek. Oysa orada coşup duruyorlar. Hayvanlar!..” Öfkeden boğuluyordu. Dayanılmaz bir acı içindeydi. “Herkesin, her zaman bu müthiş korkuya katlanabilmesi mümkün mü?”

İvan İlyiç kalktı. “Bu yaptığım doğru değil. Sakinleşmeliyim. Her şeyi aklımdan bir kere daha geçirmem gerek...” Düşünmeye başladı: “Evet... Hastalığın başlangıcı; böğrümü vurdum. Ama halim hep aynıydı; bugün de, yarın da... Biraz sızladı, sonra arttı. Sonra doktorlar ortaya çıktı. Sonra neşesizlik, hüzün, gene doktorlar... Böylelikle adım adım uçuruma yaklaşıyorum, gücüm azalıyor. Daha sonra... daha sonra zayıfladım, gözlerimin feri kaçtı. İşte ölüm geldi çattı; ben de bağırsağımı düşünüyorum!.. Bağırsağımı nasıl tamir etsek diye çare arıyorum. Oysa işte

ölümün ta kendisi!.. Ölüm mü acaba?..” Gene korku sardı. Tıkanır gibi oldu. Eğilerek kibrit aramaya başladı. Dirseğini komodine dayadı. Komodin eğilmesine engel oluyor, kolunu acıtıyordu. İvan İlyiç kızdı. Hırsla, daha çok abandı ve komodini devirdi. Tıkanarak, perişan halde ölümü bekleyerek sırtüstü yatağa yıkıldı.

O sırada konuklar dağılıyordu. Praskovya Fedorovna onları uğurlarken gürültüyü duydu, odaya girdi.

“Ne oldu?”

“Hiç. Kazara komodini devirdim de...”

Karısı gidip mum getirdi. İvan İlyiç yattığı yerde, bir fersah yol koşmuş biri gibi sık sık, derinden soluk alarak sabitleşmiş gözleriyle kadına bakıyordu.

“Ne var Jan?”

“Hi...iç... Dü...şür...düm...”

“Ne diyeyim?.. Ne desem, anlamayacak ki!” diye düşündü.

Gerçekten de karısı anlamadı. Mumu yerden kaldırıp yaktı ve aceleyle çıktı. Bir bayan misafiri geçirecekti. Döndüğünde İvan İlyiç hep öyle, sırtüstü, tavana bakarak yatıyordu.

“Nasılsın Jan? Yoksa fenalaştın mı?”

Kadın başını salladı, yanına oturdu.

“Beni dinle Jan, bana kalırsa Leşçetitzki’yi çağıralım. Ne dersin?”

Bunun anlamı, şöhretli doktoru çağırıp parayı esirgememekti. İvan İlyiç dudaklarında zehirli bir gülümsemeyle, “Hayır, istemez,” dedi.

Karısı biraz daha oturdu. Sonra yaklaşarak alnından öptü.

İvan İlyiç, kadın onu öperken bütün varlığıyla ondan nefret ediyor, itmemek için kendini zor tutuyordu.

“İyi geceler. İyi uykular.”

“Evet.”

11. Aile içinde Rusça isimlerin Fransızca karşılıklarını kullanmak yaygın bir uygulamaydı. (Ç.N.)

VI

İvan İlyiç ölmekte olduğunu duyuyor, üzüntüden kurtulamıyordu. Bütün varlığını, ölmekte olduğu inancı kaplamıştı. Fakat alışmak şöyle dursun manasını kavrayamıyordu.

Kiesewetter'in[12] *Mantık* kitabında, "Gaius bir insandır. İnsanlar ölümlü olduklarına göre Gaius da ölümlüdür," deniyordu.

İvan İlyiç bu örneği bütün ömrünce yalnız Gaius'a uygulamayı doğru buluyordu. Kendisine uygulamayı ise asla doğru bulmuyordu... Gaius, sıradan bir insan olduğu için bu hüküm doğruydu. Ama İvan İlyiç, Gaius olmadığı gibi sıradan bir insan da değildi. O, öteden beri bambaşka, herkesten apayrı bir varlıktı. O, vaktiyle annesi ve babasıyla, Mitya ve Volodya kardeşleriyle, oyuncaklarıyla, arabacıyla, dadısıyla, sonra da Katenka ile geçen çocukluğunu, delikanlılığını, gençliğini, sevinçleriyle, kederleriyle, heyecanlarıyla anan Vanya idi.

Gaius, Vanya'nın o kadar sevdiği çizgili lastik topun kokusunu bilir miydi? Gaius onun gibi annesinin elini öper miydi? Annesinin ipek elbisesi Gaius için böyle tatlı hışırdar mıydı? Pravovedenniye okulunda börek yüzünden başkaldıran Gaius muydu? Aşk duygularını hisseden Gaius muydu? Gaius onun gibi duruşma idare edebilir miydi?

Gaius gerçekten ölümlüdür, onun ölmesi kabul edilebilir. Ama ben, Vanya, İvan İlyiç, ben başkayım... Bütün duygularımla, düşüncelerimle başkayım! Ölüme zorla götürmeme imkân yok. Çok feci bir şey olurdu bu!

İvan İlyiç böyle düşünüyordu: "Benim de Gaius gibi ölmem gerekseydi, bunu önceden bilirdim. İçim söylerdi bunu... Ama hiç de öyle olmadı. Ben de, bütün arkadaşlarım da, hepimiz, bunun, Gaius'taki gibi olmayacağını anlıyorduk. Oysa şimdi böyle bir şey... yo, mümkün değil! Mümkün değil ama oldu işte. Neden bu? Nasıl anlamalı bunu?.."

İvan İlyiç bir türlü kavrayamıyor; bu düşünceyi yalan yanlış hastalıklı bir düşünce gibi kendinden uzaklaştırmaya, yerini başka, doğru, salim düşüncelere yöneltmeye çalışıyordu. Fakat bu düşünce, hatta düşünce gibi

değil, gerçek gibi gelip önüne dikiliyordu. O zaman bu düşüncenin yerine, sırayla başka düşünceler çağırıyor, bunlarda bir dayanak noktası bulmayı umuyordu. Ölüm fikrini örten eski düşünce şekline dönmek istiyordu. İşin tuhafı, önceleri ölümü ondan gizleyen şeyler şimdi aynı etkiyi yapmıyordu.

İvan İlyiç o aralar zamanını, ona ölümü unutturan eski duygularını canlandırmaya uğraşmakla geçiriyordu. Bazen kendi kendine, "İşimle meşgul olayım. Eskiden işim hayatımı dolduruyordu," diyor, bütün kuşkularını kafasından atarak duruşmaya giriyor, arkadaşlarıyla konuşmaya başlıyordu. Öteden beri alıştığı gibi dalgın, düşünceli bir bakışla mahkeme kalabalığını süzerek zayıflamış elleriyle meşe ağacından koltuğun kenarına dayanarak oturuyordu. Her zamanki gibi, arkadaşına eğilerek dava dosyasını yanına çekip fısıldaşarak, sonra birdenbire gözlerini kaldırıp koltuğunda doğrularak belirli kelimeleri söylüyor, duruşmaya başlıyordu.

Fakat tam duruşmanın ortasında, böğründeki ağrı davanın gidişine önem vermeden sinsi, kemirici işine başlıyordu. İvan İlyiç hem kulak veriyor, hem de buna ait düşünceden sıyrılmaya çalışıyordu. Ama ağrı yıkıcı işine devam ediyordu. "Öteki"[13] geliyor ve önünde dikiliyordu. İvan İlyiç'e bakıyordu; o da bu bakışın altında taş kesiliyor, gözleri donuklaşıyordu. Yeniden kendi kendine sormaya başlıyordu: "Acaba, gerçek yalnız o mu?.." O zaman arkadaşlarıyla etraftakiler, onun gibi parlak, ince bir yargıcın şaşırıp hata yaptığını hayretle, üzüntüyle görüyorlardı. İvan İlyiç silkinerek kendini toparlamaya çabalıyor, duruşmayı böylece sona erdiriyordu. Sonra, mahkeme işlerinin onu kendinden gizlemek istediği şeye karşı eskisi gibi koruyamayacağını, mahkeme işleriyle "ondan" kurtulamayacağını kederle anlıyor, üzgün üzgün eve dönüyordu. En kötüsü, "o", İvan İlyiç'i, İvan İlyiç bir şey yapsın diye değil, yalnız "ona", tam gözlerinin içine baksın ve hiçbir şey yapmadan sonsuz acılar çeksin diye kendine çekiyordu.

Bundan sıyrılmaya çalışan İvan İlyiç başka bir teselli, başka bir kaçamak arıyordu. Buluyor, bunlar onu kısa bir zaman için kurtarır gibi oluyordu. Ama kısa zamanda bu avuntular da siliniveriyor, daha doğrusu güçlerini yitiriyorlardı. Sanki "Öteki" her şeye hâkimdi, hiçbir şey ona karşı gelmeye kadir değildi.

Kendi eliyle döşediği oturma salonuna son zamanlarda her girişinde cilalı masanın üzerinde bir çizik gözüne ilişti. Döşemesine hayatını feda

ettiği bu salona her girişte zehirli bir gülüşle gülerdi. Hastalığının o malum düşmeden sonra başladığını biliyordu.

İvan İlyiç, masadaki çiziğin nereden geldiğini araştırdığında, bunu, albümün üstündeki kenarı kalkmış bronzdan bir süsün yaptığı sonucuna vardı.

Kendi eliyle özenerek düzenlediği bu pahalı albümü aldı, evirip çevirerek kızıyla arkadaşlarının savrukluğuna kızdı. Albümün kapaklarının biri hırpalanmış, fotoğraflar ters konmuştu. İvan İlyiç özenle her şeyi yeniden düzene soktu, kenardaki kabartmayı düzeltti.

Aklına, bütün bu albüm takımlarını öbür köşeye, çiçeklerin yanına yerleştirmek geldi. Uşağı çağırdı, kızıyla karısı yardıma geldi. Ama fikrini beğenmeyerek razı olmayıp karşı koydular. İvan İlyiç tartışmaya girişip kızdı. Bunun da kendine göre iyi tarafı vardı: “Öteki”ni unutuyor, görmüyordu.

Bir eşyanın yerini değiştirirken karısı, “Bırak canım, uşaklar yaparlar; dokunur sana,” deyince, “o” birdenbire karşısına dikildi.

Paravanın arkasından gözüktü, İvan İlyiç gördü “onu”, iyice seçti. Kaybolacağını umut etti ve istemeyerek böğründeki sızıyı dinledi. İşte orada aynı yere yerleşmiş, her zamanki gibi sızlıyor... İvan İlyiç artık unutmuyor. “Öteki” de çiçekler arasından açıktan açığa ona bakarak sırıtıyor, “Bütün bunlara ne gerek var!” gibilerden...

“Benim bir perde yüzünden, savaş yapmış gibi hayatımı kaybettiğim gerçek mi? Mümkün mü bu?.. Ne kadar feci, anlamsız bu! Mümkün değil, ama oldu işte...”

Çalışma odasına gidip yattı, gene “onunla” baş başa kaldı. Göz göze. Yapılacak bir şey yok. Yalnız “ona” bakmak ve buz kesilmek...

12. Johann Gottfried Karl Christian Kiesewetter (1766-1819): Kant felsefesini herkesin anlayabileceği bir forma sokan ve Rus okullarında okutulan mantık kitabının yazarı olan Alman felsefeci.

13. Azrail.

VII

Nasıl olduysa oldu; ama nasıl olduğu hakkında bir şey söylenemezdi, çünkü her şey adım adım ve belirsizce oluyordu. Hastalığının üçüncü ayında başta kendisi olmak üzere İvan İlyiç'in karısı, kızı, oğlu, hizmetçiler, dostlar ve doktorlar, onun başkalarını ancak bir yönden ilgilendirdiğini biliyorlardı artık. Bu, onun ortadan ne zaman kalkacağını, etraftaki canlıları varlığıyla tedirgin etmeye ne zaman son vereceğini, kendisinin de çektiklerinden ne zaman kurtulacağını bilmekten ibaretti.

Geceleri giderek daha az uyuyordu. Afyon veriyorlardı; sonra da morfin iğnelerine başladılar. Bunlar acılarını azaltmıyordu; başlangıçta yarı uyku halinde duyduğu ağır bir sıkıntı, bir yenilik gibi onu yatıştırıyordu. Fakat bu sıkıntı, zamanla, açık ağrılardan daha üzücü gelmeye başladı.

Yemekleri özel olarak doktorların emirleri uyarınca yapılıyordu. Bunlar da günden güne tatsızlaşıyor, tiksindirici geliyordu ona.

Tuvaleti de düzenlenmişti ayrıca. Bundan her defasında ayrı bir azap duyuyordu: Pislik, utanç, koku ve bunlara başka birisinin tanık olması İvan İlyiç'i dehşetli üzüyordu. Bu, en can sıkıcı işte de bir teselli sebebi bulmasını bildi. Temizliğine uşak Gerasim bakıyordu.

Gerasim akça pakça, şehir yemekleriyle semirmiş genç bir köylüydü. Yüzü daima neşeli, pırıl pırıldı. İvan İlyiç başta, yerel giysileri her zaman tertemiz olan bu adamın böyle pis bir işle uğraşmasından üzüntü duyardı.

Bir keresinde, lazımlıktan kalkıp da pantolonunu çekecek gücü kendinde bulamayınca oradaki yumuşak koltuğa yığılıverdi. Adaleleri belirgin şekilde görünen halsiz bacaklarına korku dolu bakışlarını dikti. Odaya hafif, ama kuvvetli adımlarla Gerasim girdi. Ayağında kalın ayakkabılar vardı. Ayakkabıları katran kokusuyla birlikte temiz bir kış havası da getirdi. Üzerinde, kendir bezinden önlükle temiz bir basma mintan vardı. Mintanın sıvalı kollarından genç, sağlam, çıplak kolları görünüyordu.

Gerasim, İvan İlyiç'e bakmadan ve besbelli hastayı incitmemek için yüzünden akan hayat sevincini gizlemeye çalışarak lazımlığa yaklaştı. İvan İlyiç ona halsiz bir sesle, "Gerasim," diye seslendi.

Gerasim birdenbire toparlanıverdi. Bir yanlışlık yaptım diye korkmuştu galiba. Sakalları yeni yeni çıkan körpe, saf, genç yüzünü hızla hastaya doğru çevirdi.

"Bir şey mi buyurdunuz Beyim?"

"Belki tiksiniyorsun, oğlum... Artık kusuruma bakma. Yapamıyorum."

Gerasim parlayan bakışlarını ona çevirdi, taptaze, beyaz dişleriyle gülümseyerek, "Öyle şey mi olur Beyim! Hastasınız..." dedi.

Becerikli, kuvvetli elleriyle alıştığı işi yapıp bitirdikten sonra sessiz adımlarla dışarı çıktı. Beş dakika sonra aynı hafif yürüyüşüyle döndü. İvan İlyiç hep koltukta oturuyordu. Uşak yıkayıp temizlediği lazımlığı yerine koydu. İvan İlyiç, "Bana yardım et, ne olursun Gerasim," dedi. "Yanıma gel... (Gerasim yaklaştı.) Kaldır beni. Yalnız yapamıyorum... Dimitri'yi de dışarı gönderdim..."

Gerasim yanına geldi. Güçlü kollarıyla onu tıpkı çevik yürüyüşü gibi becerikli ve yumuşak bir hareketle kaldırıp öylece tuttu. Öbür eliyle pantolonunu yukarı çekti, hastayı tekrar oturtmak istedi. Fakat İvan İlyiç kanepeye kadar götürmesini söyledi. Gerasim zahmetsizce, sanki hiç dokunmadan, kucağında götürür gibi kanepeye bıraktı onu.

"Sağ ol. İyi beceriyorsun... böyle işleri."

Gerasim gene gülümsedi, odadan çıkacak gibi oldu. Ama İvan İlyiç ondan o kadar hoşlanmıştı ki bırakmak istemedi.

"Bak oğlum, şu sandalyeyi çekiver lütfen. Hayır, bunu değil, ötekini; ayaklarımın altına sür. Ayaklarım yüksekte olunca daha iyi hissediyorum kendimi."

Gerasim sandalyeyi getirip hiç çarpmadan birden yere bıraktı, hastanın ayaklarını üstüne koydu. İvan İlyiç, Gerasim ayaklarını yükseğe kaldırınca daha iyi hissetti kendisini.

"Hah, böyle daha iyiyim. Şu yastığı da ayaklarımın altına koy bari."

Gerasim bunu da yaptı. Gene İvan İlyiç'in ayaklarını kaldırıp indirdi. Kaldırırken İvan İlyiç daha iyi hissetti kendisini, indirince yeniden fenalaşır gibi oldu.

"İşin var mı Gerasim?" diye sordu.

Beylerle nasıl konuşmak gerektiğini şehirlilerden öğrenen Gerasim, “Hayır efendim,” dedi.

“Yapılacak ne işin kaldı?”

“Ne işim var ki!.. Hepsini yaptım bitirdim zaten. Yarına kırılacak odun kaldı bir...”

“Öyleyse ayaklarımı şöyle yüksekte tut, olmaz mı?”

“Neden olmasın? Olur.”

Hastanın ayaklarını kaldırdı. İvan İlyiç’e, artık ağrılarını hiç duymuyormuş gibi geldi.

“Odun ne olacak?”

“Hiç meraklanmayın. Ona da yetişiriz.”

İvan İlyiç Gerasim’e, oturarak ayaklarını tutmasını söyledi ve onunla konuşmaya başladı. İşin tuhafı, Gerasim ayaklarını tutarken iyileşmiş gibiydi.

O günden sonra İvan İlyiç arada bir Gerasim’i çağırıyor, ayaklarını onun omuzlarına koyarak konuşmaktan zevk alıyordu. Gerasim bunu zahmet çekmeden, istekle, sade, içten bir tavırla ve İvan İlyiç’i duygulandıran bir iyi kalplilikle yapıyordu. Başka insanların varlığı, gücü ve dirliği İvan İlyiç’e dokunduğu halde Gerasim onu üzmüyor, tersine yatıştırıyordu.

İvan İlyiç’in başlıca üzüntüsü, kendisine söylenen yalandı. Nedense bu yalan herkes tarafından kabul edilmişti. Güya o, yalnızca çok hastaydı... Sakinleşerek tedavi edilirse çok iyi sonuca varılacaktı. Oysa İvan İlyiç, ne yapılırsa yapılsın sonucun daha korkunç, acıdan ve ölümden başka şey olmadığını biliyordu. Bu yalan üzüyordu onu. Herkesin ve kendisinin bildiği şeyi açıkça söylemek istemeyişlerine, feci halini yalanla örtüp onu da bu yalana katmalarına üzülmemek elinden gelmiyordu.

Yalan, ölümün arifesinde çevresini kaplayan bu yalan; onların korkunç, muhteşem ölüm olayını ziyaretleriyle örtmeye çalışarak, yenmeye hazırlanan mersinbalıkları seviyesine indirdikleri bu yalan, İvan İlyiç için son derece acı vericiydi. İşin tuhafı, çevresindekiler ona bu hokkabazlıkları yaparken kaç kez, “Bırakın şu yalanları! Ölmekte olduğumu siz de biliyorsunuz, ben de biliyorum. Yalan söylemekten vazgeçin bari!” diye

bağıracak gibi oluyordu. Ne var ki hiçbir zaman kendinde bunu yapacak gücü bulamıyordu.

Korkunç, feci ölüm olayını çevresindekilerin, rastlantısal, tatsız bir olay, hatta bir münasebetsizlik olarak gördüklerini hissediyordu (ona, üstünden kötü kokular saçarak salona giren bir adam gibi davranıyorlardı). İvan İlyiç'i, hayatı boyunca yolundan ayrılmadığı terbiye ve kibarlık, bu seviyeye indirmişti. Kimse halini anlamak istemediği için acımıyordu da ona. Yalnızca Gerasim onun durumunu anlıyor, ona acıyordu. Bu yüzden İvan İlyiç kendini yalnız Gerasim'le birlikte olduğu zamanlar iyi hissediyordu. Gerasim, bütün gece sabaha kadar onun ayaklarını tuttuğu ve yatmak istemediği zamanlar kendini daha iyi hissediyordu.

"Hiç meraklanmayın İvan İlyiç; sonra uyurum," derdi Gerasim.

Arada bir, senli benli konuşan Gerasim, "Keşke sen hasta olmasaydın," diye hastanın gönlünü almaya çalışıyordu.

Yalan söylemeyen yalnız Gerasim'di. İşin aslını yalnız onun anladığı, bunu gizlemeye gerek görmediği ve erimiş efendisine açıkça acıdığı belliydi. Hatta bir sefer onu yatmaya gönderen İvan İlyiç'e olanca saflığıyla, olduğu gibi, "Hepimiz öleceğiz. Elimizden gelirken neden çalışmayalım," diye hastayı avuttu.

Gerasim bu sözlerle, özellikle, ölümlü birisine hizmet ederken bu işe karşı bezginlik filan duymadığını anlatmak istiyordu. Kendi sırası gelince başka birisinin de onun için aynı hizmette bulunacağını umuyordu.

Bu yalandan başka İvan İlyiç'e son derece acı gelen bir şey daha vardı; hiç kimse ona, kendi istediği gibi acımıyordu... Bu da, belki, bu yalana bağlı bir şeydi. Bazı dakikalar, geçirdiği acı buhranlarından sonra –kendi kendine bile açıklamaktan çekindiği halde– hasta bir çocuğa acıdıkları gibi, ona da acımalarını istiyordu... Çocuklar gibi sevilip avutulmayı, birisinin başında ağlamasını istiyordu. Önemli bir kişi olduğunu, sakalı artık kırçıllaştığı için buna imkân olmadığını bildiği halde gene de istiyordu...

Onu Gerasim'e bağlayan şey, bu isteğin az da olsa yerine gelmesiydi. Gerasim'in yakınlığı İvan İlyiç'in tek tesellisiydi.

Evet, İvan İlyiç ağlamak, okşanmak, başında ağlayanları görmek istiyordu. Arkadaşı, mahkeme üyesi Şebek gelip yokluyordu onu. İvan İlyiç ona açılıp içini dökeceği yerde somurtur, sert, haşin bir tavır takınarak, elinde olmadan, temyiz edilen bir karardan söz açar, bundaki fikrini hararetle savunmaya başlardı.

İvan İlyiç’in hayatının son günlerini en çok çevresindeki ve kendi içindeki bu yalan zehirliyordu.

VIII

Sabah vaktiydi. Sabah... çünkü Gerasim gitmiş, yerine uşak Piotr gelmişti.

Piotr mumları söndürdü, perdelerden birini açtı, yavaşça, gürültü etmemeye çalışarak odayı toplamaya başladı. Sabah mıydı, akşam mıydı; cuma mıydı, pazar mıydı?.. Hepsi birdi bunların. Her günü bir an olsun dinmeyen, ıstırap veren ağrılarla, umutsuzca süren gene de henüz sönmemiş yaşama duygusuyla; yaklaşan biricik gerçekle, hep o uğursuz, korkunç ölüm ve hep aynı yalanla doluydu. Bu durumda hangi saatin, günün, haftanın sözü olurdu...

“Çayınızı getireyim mi Beyefendi?”

İvan İlyiç, “Uşak intizam istiyor; beyler sabahleyin çay içmeli,” diye düşündü, kısaca, “İstemez,” dedi.

“Kanepeye geçmek ister misiniz?”

“Odayı toplayacak. Ona engel oluyorum. Pislik kaynağı, düzeni bozan bir unsurum ben...”

“Hayır; rahat bırak beni,” diye ters bir cevap verdi.

Uşak ortalığı topladı. İvan İlyiç elini uzattı. Piotr hizmete hazır bir halde yanına koştu.

“Bir emriniz mi var Beyefendi?”

“Saat...”

Piotr, hastanın eli altında duran saati aldı, ona uzattı.

“Sekiz buçuk. Daha kalkmadılar mı?”

“Hayır efendim. Vladimir İvanoviç (oğlu) liseye gittiler. Praskovya Fedorovna, arayacağınız zaman uyandırmamızı emrettiler. Uyandıralım mı?”

“Yo, istemez.”

“Çay içsem, nasıl olur acaba,” dedi kendi kendine. “Şey... getir bir çay bakalım!”

Piotr kapıya gitti. İvan İlyiç yalnız başına kalmaktan korktu.

“Ne yapsam da onu burada oyalasam?.. Hah, ilaç var...”

“Piotr, ilacımı ver.”

“Alayım bari, belki fayda eder...”

Kaşığı aldı. Ağzında bildiği baygın, tatlımsı ve hayattan umut kestiren tadı duyunca, “Yok, fayda etmez! Bütün bunlar saçma, boş şeyler...” diye karar verdi. “Hayır, inanmam artık. Fakat bu ağrı nereden geliyor? Bir dakikacık dinse bari!”

İnledi. Piotr geri döndü.

“Yok yok, git. Çayımı getir.”

Piotr çıktı. İvan İlyiç yalnız kalınca gene inledi. Bu kez ağrı büsbütün şiddetlendiği halde ondan değil de daha çok iç sıkıntısından inlemişti. “Hep aynı şey... Bitmek bilmeyen gün ve geceler... Çabuk olsa bari! Ama şu çabuk olan ne acaba? Ölüm, karanlık. Hayır, ölüm olmasın da ne olursa olsun.”

Piotr tepsi içinde getirdiği çayla odaya girince İvan İlyiç, karşısında kim ve ne olduğunu anlamadan uzun uzun, şaşkın bir bakışla ona baktı. Piotr’un bu bakıştan bozulduğunu anlayınca kendine gelebildi ancak.

“Ha,” dedi. “Çay mı? Peki. Koy şuraya. Ama önce yıkanmama yardım et. Bir de temiz gömlek...”

İvan İlyiç yıkanmaya başladı. Dinlene dinlene ellerini, yüzünü yıkadı. Dişlerini fırçaladı. Saçını tararken aynaya baktı. Bakınca korktu. En çok saçlarının sarı alnına dümdüz yapışmasından ürkmüştü.

Gömleğini değiştirirken, vücuduna bakıp daha çok korkacağını bildiği için gözlerini kaçırdı. Tuvaletini bitirdikten sonra ropdöşambrını giydi, battaniye ile örtündü, çay içmek üzere koltuğa oturdu. Bir dakika kadar adeta canlanmış hissetti kendini. Ama çay içmeye başlar başlamaz gene aynı tadı, aynı ağrıyı duydu. Çayını zorla bitirdi, ayaklarını uzatarak yattı, Piotr’u da gönderdi.

Hep aynı şey... Kâh bir umut kıvılcımı parlıyor, kâh bir keder deryası kabarıyordu; hep ağrı, hep ağrı, hep keder ve hep aynı şey... Yalnız kalmaktan içi sıkılıyordu. Birisini çağırmak istedi. Ama başkalarının yanında daha kötü olduğunu önceki deneyimlerinden biliyordu. “Bari gene morfin verseler de kendimden geçsem. Doktora söyleyeyim, bulsun bir şey. Dayanılmaz buna... dayanılmaz!”

Bir iki saat böyle geçti. Birdenbire zil sesi duyuldu dışarıdan. “İnşallah doktordur,” diye düşündü. Gerçekten doktordu bu. Canlı, zinde, besili ve

neşeliydi. Yüzünde, “Siz bir şeyden korktunuz, ama biz hemen işi düzene koyarız!” diyen bir ifade vardı. Gerçi doktor bu tavrın burada yersiz olduğunu biliyordu, ne var ki bir kez bu hale gelmişti artık. Ziyaretlere gitmek üzere frakını daha sabahtan giyenler gibi onu üstünden atamazdı bir daha.

Doktor canlı, teselli etmek isteyen bir halle ellerini ovuşturup, “Üstüm soğuk. Dışarısı iyice soğuk. İzin verin ısınayım önce,” dedi.

Bunu, sanki iş onun ısınmasındaymış, ısınınca her işi yoluna koyacakmış gibi söylemişti.

“E, nasılsınız bakalım?”

İvan İlyiç, “Yalan söylemekten hiç mi sıkılmıyorsun sen?” diyen bir ifadeyle doktora baktı. Doktor bu soruyu anlamak istemedi.

“Hep aynı, diyor İvan İlyiç. “Çok kötü. Ağrı bir türlü geçmiyor, alt edilmiyor... Bir şey bulsak!”

“Ah bu hastalar, hep böyledir işte!.. Eh, artık ısınmış gibiyim. Titiz Praskovya Fedorovna bile hararet dereceme itiraz etmez herhalde. Merhaba!”

Doktor, İvan İlyiç’in elini sıktı. Deminki hoppaca halini bırakarak ciddi bir tavırla hastanın muayenesine girişti. Nabzına baktı, derecesini aldı, vurmalara, dinlemelere başladı.

İvan İlyiç, bütün bunların saçma, kof yalanlar olduğunu kesin olarak biliyordu. Bununla birlikte, doktor diz çökerek üstüne eğilip kulağını kâh yukarı kâh aşağı koydukça, yüzüne manalı bir ifade vererek onun üstünde birtakım hareketler yaptıkça İvan İlyiç kendini kaptırdı. Tıpkı vaktiyle, hepsinin yalan söylediklerini bildiği halde avukatların nutuklarına kapıldığı gibi...

Doktor, kanepenin üstünde diz çökmüş, hâlâ bir yanını muayene etmekle meşgulken kapıda Praskovya Fedorovna’nın ipekli elbisesi hışırdadı. Doktorun gelmesi kendisine haber verilmediği için Piotr’u nasıl azarladığı duyuldu.

İçeriye girdi. Kocasını öptü ve hemen, kalkalı çok olduğunu, doktorun gelişinde yanlarında bulunmayışının sadece bir tesadüf olduğunu açıklamaya girişti.

İvan İlyiç ona baktı. Her şeyini ayrı ayrı inceledi. Karısının, beyazlığını, tombulluğunu, ellerinin, boynunun parlaklığını, saçlarının parıltısını, hayat dolu gözlerinin ışıltısını suç olarak görüyordu. Bütün

ruhuyla nefret ediyordu ondan. Dokunuşu, içinde bir nefret dalgası kabarttığı için ıstırap veriyordu ona.

Praskovya Fedorovna'nın ona ve hastalığına karşı aldığı tavırda hiç değişiklik yoktu. Hastalarla temasta belli tavırlar takınan doktor bu hallerinden nasıl vazgeçemezse, o da kocasına karşı kendine göre bir tavır aldı. Güya İvan İlyiç gereken şeyleri yapmıyordu ve kabahat hep kendisindeydi... O da bu yüzden, kocasını sevdiği için sitem etti... Praskovya Fedorovna aynı tavırla, “Söz dinlemiyor ki efendim. İlacını vaktinde almıyor. Yatış biçimi de onun için zararlı olabilir: Hep ayaklarını yukarı kaldırıp yatıyor,” dedi.

Praskovya Fedorovna doktora, kocasının ayaklarını Gerasim'e havaya kaldırttığını anlattı. Doktor, “Ne yapalım, bu hastalar bazen böyle saçma şeyler yaparlar. Mazur görmeli,” gibilerden yarı alaylı, yarı acıyan bir gülümseyişle gülümsedi.

Muayene bittikten sonra doktor saatine baktı. Praskovya Fedorovna, İvan İlyiç'e, ister darılsın ister darılmasın, bugün için meşhur doktoru çağırdığını haber verdi. Mihayil Daniloviç'le (her zamanki doktorun adı) ikisi bakıp bir karara varacaklardı.

“Rica ederim, itiraz etme. Kendim için yapıyorum bunu.”

Kadın bunu biraz alayla söylemiş, her şeyi onun için yaptığını ve ancak bunun için reddedilmeyi haklı bulmadığını hissettirmişti.

İvan İlyiç ses çıkarmıyor, yüzünü buruşturuyordu. Çevresini saran yalan ağı o kadar dolaşmış, karışmıştı ki içinden çıkmak hayli güçtü. Karısı ona yaptığı her şeyi sırf kendisi için yapıyordu... Kendisi için yaptığını da açıkça söylüyordu. Hesapça, yapılanlar o kadar olağanüstü şeylerdi ki, onun bundan ters bir sonuca varması gerekiyordu.

Gerçekten de saat on bir buçukta o meşhur doktor geldi. Yeniden dinlemeler, İvan İlyiç'in yanında ve dışarıda böbreğe, bağırsağa dair imalı konuşmalar, sorular ve cevaplar başladı. Sorular ve cevaplar az sonra öyle bir havaya büründü ki, hayat ile ölüm gibi gerçek ve İvan İlyiç için biricik önemli mesele, tekrar bir böbrek-bağırsak meselesi haline geldi. Böbrekler ve bağırsaklar bir türlü görevlerini yapamıyorlardı ve ünlü doktor ile Mihayil Daniloviç neredeyse üstlerine saldırarak onları zorla düzene sokacaklardı.

Meşhur doktor veda ederken görünüşte ciddi ama umutsuz değildi. İvan İlyiç'in korku, umut ışıkları parlayan gözlerini ona kaldırarak

iyileşmesine imkân olup olmadığını cesaretsizce soruşuna, kesin olarak garanti etmemekle beraber ihtimal mevcut olduğu cevabını verdi.

İvan İlyiç'in doktoru uğurlayan umut dolu bakışı öyle acıklıydı ki Praskovya Fedorovna vizite parasını vermek için odadan çıkarken ağladı.

Doktorun umut verici sözlerinin etkisi uzun sürmedi. Gene aynı oda, aynı tablolar, perdeler, duvar kâğıdı, ilaç şişeleri ve hep o ağrılı beden... İvan İlyiç inlemeye başladı. İğne yaptılar. Daldı. Ayıldığı zaman ortalık kararıyordu. Yemeğini getirdiler. Çorbadan zorla birkaç kaşık içti. Gene aynı şey, gene yaklaşan gece...

Akşam yemeğinden sonra saat yedide odasına Praskovya Fedorovna girdi. Akşam toplantısına gidiyor gibi giyinmişti. İri göğüslerini korseyle bastırmıştı. Yüzünde pudra izleri vardı. Tiyatroya gideceklerini ona sabahtan hatırlatmıştı. Sarah Bernhardt şehirdeydi. Locaları vardı. Bilet alınması için İvan İlyiç ısrar etmişti. Ama şimdi bunu unutmuştu; karısının süsü gücüne gidiyordu. Çocukları terbiye etmek, estetik bir zevk kazandırmak amacıyla tiyatroya gitmelerinde ısrar ettiğini hatırlayınca kırgınlığını açığa vurmadı.

Praskovya Fedorovna odaya kendinden memnun, aynı zamanda sanki suçlu bir halle girmişti. Kocasının yanına oturdu, sağlık durumunu sordu.

İvan İlyiç, kadının, öğrenecek bir şey olmadığını bildiğini, bu soruyu cevap almak için değil, laf olsun diye sorduğunu biliyordu.

Praskovya Fedorovna konuşmaya başladı. Gitmek zorunda olmasa yerinden kıpırdamayacağını söyledi. Loca alınmıştı. Liza ile Petrişçev (sorgu yargıcı, kızlarının nişanlısı) gittikleri için, onları yalnız bırakmak mümkün değildi tabii. Oysa yanında otursa daha zevk alırdı. Bari o evde yokken doktorların söylediklerini yapsaydı...

"Şey... Fedor Dimitriyeviç (nişanlı) sana uğramak istiyordu. Gelsin mi? Liza da... Gelsin."

Kızı süslenmiş, nesi varsa ortada olan genç vücuduyla odaya girdi. İvan İlyiç'in bedeni ona sonsuz ıstırap çektirirken o kendininkini sergiliyordu.

Sağlam yapılı, güçlü kuvvetli, her halinden âşık olduğu anlaşılan Liza, mutluluğuna gölge düşüren hastalığa, ıstıraba ve ölüme için için kızıyordu.

Fraklı, saçları Kapulvari kıvrılmış; beyaz yakanın sımsıkı sardığı uzun, damarlı boyunlu Fedor Dimitriyeviç de elinde silindir şapkasıyla içeri girdi.

Kocaman, beyaz kolalı göğüslük, kuvvetli baldırlarını saran siyah pantolon giymiş, beyaz eldiven takmıştı.

İvan İlyiç'in liseli oğlu da, Fedor Dimitriyeviç'in arkasından sine sine, görünmek istemezmiş gibi süzülüverdi. Zavallı, yeni resmî elbisesini giymiş, beyaz eldiven takmıştı. Gözlerinin altında, İvan İlyiç'in anlamını çok iyi bildiği müthiş morartılar vardı.

Oğluna karşı her zaman şefkat duyardı. Çocuğun ürkek, acıyan bakışları korkunçtu. İvan İlyiç, bu evde, Gerasim'den başka bir de Volodya'nın onu anladığını, ona acıdığını düşünüyordu.

Hepsi oturdular, gene sağlığını sordular. Araya sessizlik girdi. Liza annesinden dürbünü istedi. Ana kız arasında dürbünü nereye koydukları hakkında hafif bir tartışma çıktı. Tatsız bir durum oldu.

Fedor Dimitriyeviç İvan İlyiç'e, Sarah Bernhardt'ı görüp görmediğini sordu. İvan İlyiç ilkin sorulanı anlamamıştı. Sonra, "Hayır," dedi. "Siz gördünüz mü?"

"Evet. *Adrienne Lecouvreur*'de.[14]"

Praskovya Fedorovna, artistin özellikle filanca piyeste güzel olduğunu söyledi. Kızı itiraz etti. Oyunun inceliği, gerçekliği üzerine her zamanki konuşmalardan biri başladı. Konuşmanın ortasında Fedor Dimitriyeviç İvan İlyiç'e baktı ve birdenbire sustu. Ötekiler de bakıp sustular. İvan İlyiç ateş gibi parlayan gözlerini önüne dikmişti, onlara kızıyordu besbelli. Durumu düzeltmek gerekiyordu, ama buna imkân yoktu. Ne yapıp edip ortalığı saran sessizliği bozmak gerekiyordu, ama buna kimse cesaret edemiyordu. Herkes, ortada dönen kibar yalan ağının bozularak gerçeğin birden ortalığa yayılacağı kuşkusu içindeydi. İlk davranan Liza oldu, sessizliği bozdu. Herkesin duyup açıkça söyleyemediğini ağzından kaçırıverdi, "Eh, gideceksek gidelim, vakit geldi," dedi. Babasının hediyesi olan saatine baktı.

Yalnız ikisinin bildikleri bir şey için genç adama hafifçe, anlamlı anlamlı gülümsedi. Sonra elbisesini hışırdatarak ayağa kalktı.

Liza'nın arkasından hepsi kalktılar, vedalaşıp gittiler.

Çıktıkları zaman İvan İlyiç, adeta iyileşmiş gibi hissetti kendini. Yalan gitmiş, onlarla beraber çıkmıştı, ama ağrılar kaldı... Aynı ağrı, aynı koku yüzünden ne ağırlaşıyor ne de iyileşiyordu. Hatta gittikçe kötüleşiyordu.

Gene dakikalar dakikaları, saatler saatleri kovalamaya başladı. Hep aynı şey ve her şeye rağmen önüne geçilmez korkunç son...

Piotr'un sorusuna, "Evet, Gerasim'i gönderin bana," diye cevap verdi.

14. Yaşamı ölümünden yüzyıl sonra trajik bir oyuna esin kaynağı olan Fransız tiyatro oyuncusu. Eugène Scribe ve Ernest Legouvé'nin birlikte yazdıkları *Adrienne Lecouvreur* (1849) adlı oyun onun yaşamının daha çok sansasyon yaratmış yönlerini ele alıyordu. (Y.N.)

IX

Karısı gece geç dönmüştü. Parmaklarının ucuna basarak İvan İlyiç'in odasına girdi. İvan İlyiç girdiğini duydu. Gözlerini açıp kapadı. Kadın, Gerasim'i gönderip yanında kalmak istedi. Ama İvan İlyiç gene gözlerini açtı, "İstemez," dedi.

"Neden?.. Çok ıstırap çekiyorsun canım..."

"Olsun."

"Hiç olmazsa afyon al."

Razı oldu, aldı. Praskovya Fedorovna çıktı. Saat üçe kadar acılı bir dalgınlık içinde kaldı. Sanki bu ağrıyla onu dar, uzun, kara bir torbaya sokmaya uğraşıyorlar; bir ucundan sokuyor, ama bir türlü bitiremiyorlardı. Bu iş büyük acılar içinde sürüp gidiyordu. İvan İlyiç hem korkuyor hem o torbanın içine girmek istemiyor, debelenip çırpınıyor, bir yandan da onu sokanlara yardım ediyordu. Birdenbire, yerinden kopuvermiş gibi oldu, düştü ve kendine geldi. Hep aynı, Gerasim karyolanın ayakucunda sakin, mütevekkil haliyle uyukluyordu. O da, yatağında zayıf, bitkin, çoraplı ayaklarını Gerasim'in omuzlarına dayamış yatıyordu. Hep aynı abajurlu mum, dinmek bilmeyen ağrı...

Duyulur duyulmaz bir sesle, "Sen git, Gerasim," dedi.

"Ziyanı yok Beyim. Otururum."

"Hayır, git."

Ayaklarını indirdi. Kolunun üstüne, yan yattı. Kendine acıdı. Gerasim'in bitişik odaya gitmesini bekledi ve artık kendini tutamadan çocuk gibi ağlamaya başladı. Âcizane, korkunç yalnızlığına, insanların, Tanrı'nın zalimliğine, Tanrı'nın yokluğuna ağlıyordu... "Niçin bunu böyle yaptın? Niçin beni buraya getirdin?.. Ne yaptım ben, ne yaptım da bu acıyı çektiriyorsun bana?.."

Cevap beklemiyordu. Cevap almadığına, alamayacağına ağlıyordu. Ağrısı gene depreşti. Ama İvan İlyiç kıpırdamıyor, kimseyi çağırmıyordu.

Kendi kendine, “Hah... vur... daha vur!.. Ama niçin? Ne yaptım sana ben?.. Ne?..” diyordu.

Sonra sustu, yatıştı. Yalnız ağlaması değil, soluk alışı bile durdu; kulak kesildi. Sanki belirli bir sesi değil de ruhundaki titreşmeleri, içinde kabaran düşüncelerin hareketini dinliyordu.

“Ne istiyorsun?”

Açık olarak ilk defa işittiği ve kelimelerle ifade edilebilen bir fikirdi bu.

İvan İlyiç, kendi kendine, “Ne istiyorsun?.. Ne istiyorsun?” diye tekrarladı. Sonra cevap verdi:

“Ne mi? Acı çekmemek. Yaşamak.”

Kendini o kadar kaptırmış, öyle gerilmişti ki, ağrıları bile dikkatini çekmiyordu. İçindeki ses gene sordu:

“Yaşamak mı? Nasıl yaşamak?”

“Evet, yaşamak. Evvelce yaşadığım gibi: iyi, tatlı...”

Ses, “Önceki iyi, tatlı dediğin yaşamın nasıldı?” diye sordu.

İvan İlyiç, hayalinde tatlı hayatının en iyi anlarını sıralamaya başladı. Ama işin tuhafı, tatlı hayatın en iyi anları şimdi o zamankinden bambaşka görünüyordu. Çocukluğuna ait ilk anılarından başka, hepsi... Çocukluğunda, gerçekten tatlı bir şey, geri gelecek olursa yaşamasını mümkün kılacak bir şey vardı. Ama bu tatlılığı duyan adam yoktu artık... Sanki başka birisine ait bir anıydı bu.

Sonuç olarak bugünkü İvan İlyiç’i meydana getiren şey daha başlarken, o zamanlar sevindirici görünen olaylar şimdi gözünün önünde dağılıyor, değersiz, çirkin bir hal alıveriyordu.

Çocukluğundan uzaklaşıp bugüne yaklaştıkça, sevinçleri daha değersiz, daha kuşkulu bir hal alıyordu. Pravovedenniye okulundan başlıyordu bu hal. Gene de orada gerçekten iyi şeyler vardı; neşe, arkadaşlık, umut vardı. Ama sınıflar ilerledikçe iyi anlar seyrekleşiyordu. Vali maiyetindeki ilk memurluğu sırasında da gene iyi zamanları olmuştu. Bunlar, kadın sevgisiyle ilgili anılardı. Sonra hepsi birbirine karıştı. İyi şeyler azaldı. Daha sonra büsbütün azaldı ve böylece gitgide azalmaya devam etti.

Hiç beklenmedik evlenme olayı, kırılan hayaller, karısının ağzındaki koku, şehvet, yapmacıklıklar... bu içten yapılmayan görev, para hırsı; bir, iki, on, yirmi yıl hep aynı şeyler... İlerledikçe daha da cansızlaşıyordu.

Sanki tırmandığını sanarak sürekli bayır aşağı iniyor gibiydi. Zaten öyleydi. “Kamuya göre yukarı çıkmaktaydım. Yükseldiğim ölçüde hayattan uzaklaşıyordum... Şimdi de tamamıyla öl bakalım...”

Bunun anlamı neydi? Niçin?.. Olamazdı! Hayatın bu kadar anlamsız, bu derece çirkin olması imkânsızdı. Gerçekten bu kadar çirkin ve anlamsızsa neden ölmeliydi, hem de ıstırap içinde?.. Başka bir şey var bunda...

Birdenbire aklına: “Belki gerektiği gibi yaşamıyordum ben?” diye geldi.

Kendi kendine, “Ama neden öyle olsun? Her şeyde gerektiği gibi hareket ediyordum...” diyordu, sonra bu hayat ve ölüm gizeminin biricik çözümünü, asla, mümkün olmayan bir şey gibi hemen kendinden uzaklaştırıyordu.

“Peki, şimdi istediğin nedir; yaşamak mı? Nasıl yaşamak?.. Mahkemede mübaşirin ‘Yargıçlar heyeti geliyor!’ dediği anlarda yaşadığın gibi mi yaşamak? Heyet geliyor, heyet geliyor...” diye tekrarladı. Sonra hırsla, “İşte geldi heyet! Ama suçum yok benim. Niçin?” diye bağırdı.

Ağlamayı kesti, yüzünü duvara doğru çevirerek hep aynı şeyi, “Bütün bu facia neden? Ne gereği var bunun?..” diye düşünmeye başladı.

Sorular cevapsız kalıyordu. Bunun gerektiği gibi yaşamanın doğal sonucu olduğu aklına geldikçe de bu garip düşünceden kurtulmak istiyordu.

X

İki hafta daha geçti. İvan İlyiç artık kanepeden kalkmıyordu. Yatağına gitmek istemiyor, kanepede yatıyordu. Çoğunlukla yüzünü duvara çevirerek tek başına, hep aynı dinmeyen ıstırapları çekiyor, tek başına hep aynı çözülmeyen düşünceyi kuruyordu. Neydi bu? Gerçekten ölüm müydü?.. İçindeki ses, “Evet, gerçekten,” diye cevap veriyordu. “Ya bu ıstıraplara ne lüzum var?” Ses gene cevap veriyordu: “Hiç. Öyle işte.” Bundan sonra ve bundan başka bir şey yoktu.

Hastalığın başlangıcından, doktora ilk gidişinden beri İvan İlyiç’in hayatına birbiriyle nöbetleşen, birbirine zıt iki duygu girdi. Bunlar, kâh umutsuzluk ve anlaşılmaz, korkunç ölümü bekleyiş; kâh umut ve beden çalışmasının merak dolu gözlemiydi. Gözünün önüne kâh geçici bir zaman için görevini yapmaktan uzaklaşan bir böbrek ya da bir bağırsak, kâh kendisinden hiçbir şeyle kurtulma imkânı olmayan, anlaşılmaz, korkunç ölüm geliyordu.

Bu iki duygu hastalığının başlangıcından beri nöbetleşe geliyordu. Ama hastalığı ilerledikçe böbrekle ilgili düşüncesi o ölçüde kuşkulu, hayalî oluyor, yaklaşan ölüm kavramı da o derece gerçekleşiyordu.

İvan İlyiç, daha üç ay önce ve şimdi ne olduğunu, bayırdan bir düze inişini her hatırlayışında, bütün umutları yıkılıveriyordu. Kalabalık şehirde, dost, aile kalabalığı arasında olduğu halde; ne deniz dibinde, ne de yeryüzünde benzeri olmayan korkunç yalnızlığı içinde İvan İlyiç son zamanlarda yüzünü kanepenin arkalığına çeviriyor, ancak geçmişin hayaliyle yaşıyordu. Gözünün önüne birbiri ardınca geçmişe ait sahneler geliyordu. Daima en yakından başlayarak en uzağa, çocukluğuna gidiyor, orada duruyordu. O gün yemekte gelen erik hoşafı, çocukluğunda yediği buruşuk, kuru frenkeriklerini hatırlatmıştı. Kendine özgü tadı olan eriği yiyip çekirdeği kalınca ağzının nasıl sulandığını düşündü. Bu onda hemen aynı zamanlara ait başka anılar canlandırdı; dadısı, kardeşleri, oyuncakları...

İvan İlyiç kendi kendine, “Bunları bırakalım, çok acı,” diyor, yeniden bugünkü hayata dönüyordu. Kanepenin arkalığındaki bir düğmeyle deri üzerindeki kırışıklara bakıyor... “Deri pahalı, hem dayanıksızdır. Onun yüzünden kaç kere kavga ettik. Ama bu başka bir deri, başka türlü bir kavga idi. Babamızın deri çantasını yırttık; ceza yedik. Annemiz de bize ufak börekler getirmişti odamıza...” İvan İlyiç gene çocukluğuna dalıyor, gene kederleniyor, bu düşünceleri kendinden uzaklaştırıp başka şeyler düşünmeye çalışıyordu.

Anılar zihninde sürüp giderken bir yandan da hastalığının nasıl artıp geliştiğine ait düşünceler birbirini kovalıyordu. Geriye gittikçe anılarındaki canlılık artıyordu. Hayatın iyi yönleri az değildi; daha doğrusu dört başı mamur bir hayat yaşamıştı. Bunlar birbirine karışıyordu. “Acılar nasıl gitgide ağırlaşıyorsa bütün hayat da böylece hep kötüleyerek gidiyor...” diye düşünüyordu. Ta gerilerde, hayatının başlangıcında, aydınlık bir nokta vardı. Sonraları bu nokta karardıkça kararıyordu; hem de gittikçe artan bir hızla... İvan İlyiç, “Ölüme olan mesafenin karesiyle ters oranlı bir hız,” diye düşündü, içine artan bir hızla aşağı düşen taşın şekli saplandı. Hayat, çoğalan bir yığın ıstırap, daima artan bir hızla sona, en korkunç ıstıraba doğru tepetaklak inmektir: “Ben de iniyorum.”

İvan İlyiç ürperiyor, kıpırdanıyor, karşı koymak istiyordu. Fakat elinden bir şey gelmediğini biliyordu artık. Gene bakmaktan kendini alamayan, ama bir yandan da yorgun düşmüş gözleriyle bakıyor; bekliyordu. “Karşı konulmaz,” diyordu. Hiç olmazsa bunun sebebini anlamalı. Bu da olmaz. Gerektiği gibi yaşamış olmasaydı belki açıklayabilirdi. Ama bunu söylemek de doğru değildi asla. İvan İlyiç hayatının ne derece meşru, düzenli, nezih olduğunu hatırlıyor, söylenmeye devam ediyordu. “Gereken şekilde yaşamamış olmam kabul edilmez bir şey,” diyor, gülümsüyordu. Sanki birisi bu gülümsemeyi görüp de aldanabilirdi. “Açıklanamaz! Acı, ölüm... Niçin?”

XI

Böylece üç hafta geçti. Bu üç hafta içinde İvan İlyiç'le karısının arzuladıkları olay gerçekleşti: Petrişçev kızlarını resmen istedi. Bir akşamüstü oldu bu. Ertesi sabah Praskovya Fedorovna, Petrişçev'in evlenme teklifini kocasına nasıl söyleyeceğini düşünerek odasına girdi. O gece İvan İlyiç'te yeniden kötüleşmeye giden bir değişiklik oldu.

Praskovya Fedorovna onu her zamanki kanepede, ama yeni bir durumda buldu. İvan İlyiç sırtüstü yatıyor, inliyordu, sabit bakışlarını önüne dikmişti. Karısı ilaçlardan söz açmaya başlarken İvan İlyiç gözlerini ona dikti bu kez. Kadının lafı ağzında kaldı. Kocasının bakışı öyle içten bir kinle doluydu ki...

"Allah rızası için bırakın beni de rahat öleyim," dedi.

Praskovya Fedorovna odadan çıkmaya davrandı ama tam o sırada kızları girdi, babasını selamlamak için yanına geldi. Kızına da, karısına baktığı gibi baktı, soğuk bir tavırla yakında ondan kurtulacaklarını söyledi. İki kadın ses çıkarmadı. Biraz oturduktan sonra sessizce çıktılar.

Liza, "Bizim ne suçumuz var," dedi annesine. "Biz mi yapmışız bunu? Babama acıyorum ama onun da bize acı çektirmesi doğru mu?"

Doktor her zamanki saatte geldi. İvan İlyiç öfke dolu bakışını dikmiş, sadece "evet" ve "hayır"la cevap veriyordu onun sorularına. Sonunda, "Hiçbir şeyin fayda etmeyeceğini biliyorsunuz," dedi. "Bırakın beni artık."

"Acılarınızı hafifletebiliriz," dedi doktor.

"Onu da yapamazsınız. Bırakın."

Doktor dışarı çıktı, Praskovya Fedorovna'ya kocasının durumunun çok kötü olduğunu söyledi. Acılar son derece şiddetlenmiş olmalıydı; hafifletmenin tek çaresi, afyondu.

Doktor, maddi acıların müthiş olduğunu söylüyordu ki bu bir gerçekti. Ama manevi acıları maddi acılarından daha da korkunçtu. Çektiği ıstırabın asıl sebebi de buydu.

İvan İlyiç'in manevi acısı şundan doğuyordu: O gece, uyuyan Gerasim'in çıkık elmacıkkemikli, uysal yüzüne bakarken aklına birdenbire şu düşünce geldi: "Ya bütün hayatım, yaşadığım bilinçli hayat gerçekten gerektiği gibi değil idiyse?"

İvan İlyiç, şimdiye kadar gereken şekilde yaşamamış olması düşüncesini isabetsiz gördüğü halde, gerçeğin düşüncesine aykırı olduğu inancına gitgide kaptırıyordu kendini. Üstün mevkilerde bulunanların iyi saydıkları şeylere karşı kendisinin belli belirsiz, çabucak da uzaklaştığı karşı koyma çabalarının asıl gerçek olması ihtimali aklına geldi. Geri kalan ne varsa doğru olmayabilirdi. Görevi, hayatının kuruluşu, ailesi, toplumla ve memuriyetle ilgileri temelden yanlış olabilirdi.

İvan İlyiç bunları özvarlığına karşı savunmak istedi. Ama savunmasının ne kadar güçsüz olduğunu o anda anladı. Artık savunacağı hiçbir şey yoktu. Kendi kendine, "Mademki öyle, hayattan elimde ne varsa hepsini mahvettiğimi bilerek ayrılıyorum," dedi. "Düzeltmeme de imkân yok artık... Şu halde?.."

Sırtüstü uzandı, hayatını başka bir gözle düşünmeye başladı. Ertesi sabah, uşağının, sonra karısının, sonra kızının, sonra da doktorun her hareketi, her sözü o gece önünde açılmış korkunç gerçeği doğrulamaktaydı. Onlara bakınca, kendini ve neyi yaşadığını gördü. Bütün bunların hayatı da, ölümü de kaplayan büyük, korkunç bir yalan olduğunu açıkça anladı. Bunu anlaması maddi acılarını artırdı, on misline çıkardı. İnliyor, çırpınıyor, üstünü başını paralıyordu. Elbisesi onu cendere gibi sıkıyor, boğuyordu sanki; İvan İlyiç öfkeden kendinden geçiyordu.

Çokça afyon verilince yatıştı, daldı. Ama öğle yemeğinde hepsi yeniden tekrarlanmaya başladı. İvan İlyiç herkesi yanından kovuyor, kendini yerden yere atıyordu. Karısı yanına geldi.

"Jan, canım," dedi. "Benim için yap bunu... Benim için... Ne olursun! Zarar gelmez bundan. Bazen faydası bile dokunur. Yapıver şunu canım... Sağlıklı bazı kimseler bile..."

İvan İlyiç gözlerini kocaman kocaman açtı:

"Ne o?.. *Priçastiye* mi?[15] Ne gerek var? İstemez. Ama şey..."

Karısı ağlamaya başladı.

"Olsun canım? Bizimkini çağırayım. Çok iyi bir adamdır!"

"Pekâlâ," dedi İvan İlyiç. "Gelsin."

Papaz gelip günahlarını çıkardıktan sonra yatıştı, yumuşadı adeta. Kuşkularının ve dolayısıyla ıstıraplarının hafiflemiş gibi olduğunu hissetti. İçinde yeniden umut uyanmıştı. İvan İlyiç yeniden körbağırsağını, onun düzelmesi ihtimalini düşünmeye başladı. Gözleri yaş dolarak kutsal peksimeti aldı.

Ayinden sonra yatırılınca bir dakika için hafiflediğini hissetti. Yeniden yaşamayı umuyordu. Sözü edilen ameliyatı düşünmeye başladı. Karısı dinî töreni için onu kutladıktan sonra, “Daha iyi oldun, değil mi?” diye sordu.

İvan İlyiç, yüzüne bakmadan, “Evet,” dedi.

Karısının elbisesi, bedeni, yüz ifadesi, sesi, her şey ona yalnız, “Bu da değil,” diyordu. “Eskiden de şimdi de senden hayatı ve ölümü saklayan yalanı, aldatmayı yaşadın, o kadar.”

İvan İlyiç bunları düşünür düşünmez önceki kini, dayanılmaz maddi ıstırapları, sonra da kaçınılmaz, gitgide yaklaşan ölümün farkına varma duygusu ayaklandı. Yeni bir hal geldi ona. İçi burkuluyor, soluğu daralıyordu.

Karısına, “Evet” dediği zaman yüz ifadesi gerçekten korkunçtu. Yüzüne dik dik bakarak, zayıflığından umulmaz bir çeviklikle döndü, yüzükoyun yatarak, “Gidin, hepiniz gidin!.. Bırakın beni!” diye bağırdı.

15. (Rus.) Günah çıkarma töreninden sonra yapılan ayin. (Ç.N.)

XII

O andan itibaren, üç gün ardı kesilmeyen bir feryat başladı. Bu korkunç feryat çift kapı arkasından duyuluyor, dehşet veriyordu.

Karısına “evet” dediği anda mahvolduğunu, geri dönüşe imkânı kalmadığını; sonun, artık kesin bir sonun geldiğini, gene de kuşkusunun çözülmediğini ve böylece kuşku olarak kalacağını anladı.

Çeşitli seslerle, “U... Uu... U...” diye bağırıyordu.

“*Ne hoçu!*”[16] diye tutturan İvan İlyiç, sondaki u’yu uzata uzata haykırıyordu.

Zaman kavramını silen o üç günde malum siyah torba içinde debeleniyordu... Görünmez, yenilmez bir güç onu bu torbanın içine sokmaya uğraşıyordu.

Ölüm hükmü giyen bir adamın cellatın elinden kurtulamayacağını bildiği halde çırpınıyor, debeleniyordu. Mücadele için harcadığı bütün çabaya rağmen ona dehşet veren sona her an yaklaşmakta olduğunu hissediyordu. Istırabının, hem o kara deliğin içine sokulmaktan, hem de daha çok, onun içine girememekten olduğunu duyuyordu. Girmesine engel olan, hayatının iyi geçmiş olması inancıydı. Doğru bir hayat yaşadığı görüşü takılıyor, bırakmıyor, bu kadar acı veriyordu ona.

Birdenbire, bilinmeyen bir güç onu göğsünden, böğründen itti, soluğunu daha çok sıktı. İvan İlyiç deliğe düşüverdi... Orada, deliğin dibinde bir parıltı belirdi... Yolculukta, bazen, tren geri geri giderken ileri gittiği sanılır, sonra birdenbire gerçek yönün farkına varılır. Böyle olmuştu.

“Evet, hiçbiri gereken şey değildi. Ama zararı yok. Gereken şey de yapılabilir. Bu “gereken şey” de ne acaba?” diye sordu kendi kendine, sonra birdenbire sustu.

Bu hal, üçüncü günün sonunda ölümüne iki saat kala olmuştu. Tam bu sırada küçük liseli, babasının odasına yavaşça girdi, yatağına sokuldu.

Can çekişen İvan İlyiç durmadan avazı çıktığı kadar haykırıyor, kollarını savuruyordu. Eli küçük liselinin başına çarptı. Çocuk onu

yakaladı, dudaklarına götürdü, ağlamaya başladı.

Ama bunu düzeltmenin hâlâ mümkün olduğu sonucuna vardı. Kendi kendine, “Gereken şey de ne?” diye sordu, bir şey dinliyor gibi yatıştı, sessizleşti. O zaman birisinin elini öptüğünü duydu. Gözlerini açtı, oğluna baktı. Acıdı ona. Karısı yaklaştı. İvan İlyiç ona da baktı. Kadının ağzı açıktı, burnunun, yanaklarının üstündeki gözyaşlarını silmemişti. Keder dolu bakışlarla süzüyordu onu. İvan İlyiç kadına acıdı. “Evet, üzüyorum onları...” diye düşündü. “Acıyorlar bana. Ben ölünce daha iyi olacak...” Bunu söylemek istedi. Ama söyleyecek hali kalmamıştı. “Zaten iş söylemekte değil, yapmak gerek,” diye düşündü. Karısına oğlunu gösterdi, “Çıkar... yazık... Sana da...” dedi. “*Prosti*,”[17] diye eklemek istedi. Dili dolaştı, “*Propusti*,”[18] dedi.

Bunu düzeltmek için kendinde güç bulamayınca anlamaları gerekenlerin anlayacaklarını bildiği için sadece elini sallayıverdi.

Birdenbire, onu sıkan, üzen şeylerin hepsinin birden iki yandan, önden, her yandan belirmeye başladığını hissetti. Ailesine acıyordu. Onların üzülmemeleri için bir şeyler yapmalıydı. Bu acıdan onları da kendini de kurtarmak gerekti. “Ne kadar iyi, hem de ne kolay!” diye düşündü. “Ya ağrılar... Onları ne yapmalı?”

“Ağrı neredesin bakayım?”

Dinliyor: “Hah, işte. Varsın olsun. Ne yapalım! Ya ölüm? O nerede?”

İçinde, ölüme karşı her zamanki korkuyu arıyor, bulamıyordu. Hani ölüm? Ne ölümü? Hiç korku yoktu! Çünkü ölüm de yoktu. Ölüm yerine ışık vardı.

İvan İlyiç, birdenbire, yüksek sesle, “Demek böyleymiş,” dedi. “Ne mutluluk!”

Bütün bunlar onun için bir anda oluverdi ve bu anın anlamı artık değişmedi.

Orada bulunanlara göre onun can çekişmesi daha kaç saat sürdü. Göğsünde bir şeyler hırıldıyordu. Bitkin vücudu titremeler içinde sarsılıyordu. Sonra hırıltılar, horultular gitgide seyrekleşti.

Birisi üzerine eğilerek, “Bitti,” dedi.

İvan İlyiç bunu duydu, içinden tekrarladı. Kendi kendine, “Ölüm bitti,” dedi. “*O* yok artık.”

Derin bir soluk aldı. Bu soluk alış yarıda kaldı. İvan İlyiç boylu boyunca uzandı ve öldü.

25 Mart 1886

16. (Rus.) “İstemem.” (Ç.N.)
17. (Rus.) “Affet.” (Ç.N.)
18. (Rus.) “Bırak geçeyim.” (Ç.N.)